

КОСОВСКО-МЕТОХИЈСКИ
ЗБОРНИК

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS
COMITE DE L'ACADEMIE POUR L'ETUDE
DU KOSOVO ET METOHIJA

RECUEIL DU KOSOVO ET METOHIJA

8

REDACTEUR DRAGAN VOJVODIĆ

BELGRADE 2019

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
АКАДЕМИЈСКИ ОДБОР ЗА ПРОУЧАВАЊЕ
КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

КОСОВСКО-МЕТОХИЈСКИ ЗБОРНИК

8

УРЕДНИК ДРАГАН ВОЈВОДИЋ

БЕОГРАД 2019

ЧЛАНОВИ РЕДАКЦИЈСКОГ ОДБОРА

ГОЈКО СУБОТИЋ
МИХАИЛО ВОЈВОДИЋ
ДРАГАН ВОЈВОДИЋ, уредник
РАДА СТИЈОВИЋ, секретар
КОСТА ЧАВОШКИ
СЛОБОДАН РЕМЕТИЋ
РАДИВОЈЕ МЛАДЕНОВИЋ

Примљено на II редовном скупу Одељења историјских наука
26. фебруара 2020. године

НА ПРЕДЊОЈ СТРАНИ КОРИЦА:
АМБЛЕМ – ГРАЧАНИЧКА ЦРКВА У РУЦИ
КТИТОРА КРАЉА МИЛУТИНА СА ФРЕСКЕ У
ГРАЧАНИЦИ, 1321. ГОДИНА – НИКОЛА ДУДИЋ
ТЕКСТ – ДРАГОМИР ТОДОРОВИЋ

ИЗДАЈЕ:
СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ИЗЛАЗИ ДВОГОДИШЊЕ
ISSN 0354-284X

ЛЕКТОРИ И КОРЕКТОРИ: ТАТЈАНА РУЖИН ИВАНОВИЋ И
НЕНАД ИВАНОВИЋ

ПРЕВОД РЕЗИМЕА: МИЉАНА ПРОТИЋ И НЕНАД ТОМОВИЋ

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК: НИКОЛА СТЕВАНОВИЋ

КОМПЈУТЕРСКА ПРИПРЕМА ЗА ШТАМПУ: ДАВОР ПАЛЧИЋ

ШТАМПА: ПЛАНЕТА ПРИНТ, БЕОГРАД

ТИРАЖ: 400 ПРИМЕРАКА

ШТАМПАЊЕ ЗАВРШЕНО 2020. ГОДИНЕ

САДРЖАЈ – TABLE DES MATIERES

<i>Tatjana Starodubcev</i>	St. Prokopios and St. Theodore Teron Killing Monsters in the Prizren Gospel	1
<i>Таџјана Сџародубцев</i>	Свети Прокопије и свети Теодор Тирон убице немани у Призренском јеванђељу	32
<i>Драган Војводић</i>	Представа светог Арсенија Српског у дечанском менологу	35
<i>Dragan Vojvodić</i>	The Image of Saint Arsenije of Serbia in the Dečani Menologion	61
<i>Томислав Ж. Јовановић</i>	Протојеванђеље Јаковљево у препису манастира Дечана	63
<i>Tomislav Ž. Jovanović</i>	The Dečani Monastery Copy of the Protoevangelium of James	78
<i>Miodrag M. Vukčević</i>	Kulturidentität in deutschen Routenplänen zu den zentralen Teilen der europäischen Türkei im Verlauf der Jahrhunderte	79
<i>Миодраг М. Вукчевић</i>	Културни идентитет у немачким мапама пута за централни део европске Турске током векова	110
<i>Славенко Терзић</i>	Писмо Симе Андрејевића Игуманова руском амбасадору у Цариграду Николају Павловичу Игнатијеву	113
<i>Slavenko Terzić</i>	The Letter of Sima Andrejević Igumanov to the Russian Ambassador in Constantinople Nikolay Pavlovich Ignatyev	124
<i>Мина Дармановић</i>	Осврт на народни накит Косова и Метохије	125
<i>Mina Darmanović</i>	An Overview of the Traditional Folk Jewelry of Kosovo and Metohija	137
<i>Игор Борозан</i>	Династија Обреновић и Косовски завет у вербалној и визуелној култури друге половине 19. века	139
<i>Igor Borozan</i>	The Obrenović Dynasty and the Kosovo Covenant in the Verbal and Visual Culture of the Second Half of the Nineteenth Century	154
<i>Бранка Гугољ</i>	Деведесет година рада на проучавању и заштити архитектуре манастира Бањска: 1928–2018	157
<i>Branka Gugolj</i>	Ninety Years of Research and Protection of the Architecture of Banjska (1928–2018)	172

<i>Тања Милосављевић</i>	Концептуализација госта и домаћина у језичком сазнању призренских Срба	173
<i>Tanja Milosavljević</i>	The Conceptualization of Guest and Host in the Linguistic Experience of the Prizren Serbs	183
<i>Софија Милорадовић</i>	Косовско-ресавски говори Косова и Метохије. Статус унутар дијалекатске формације, преглед одлика и истражености	185
<i>Sofija Miloradović</i>	The Kosovo-Resava Dialects in Kosovo and Metohija. Their Status Within the Dialectal Formation. An Overview of their Characteristics and Level of Exploration	225
<i>Радивоје Младеновић</i>	Судбина флексије именица косовско-метохијских призренско-јужноморавских говора	227
<i>Radivoje Mladenović</i>	The Destiny of Noun Inflection in Prizren – South Morava Vernaculars of Kosovo and Metohija	249
<i>Бојана Вељовић</i>	Обележавање будућих радњи у говору шарпланинске жупе Сирињић	251
<i>Bojana Veljović</i>	Expressing Future in the Sirinić Region on the Šar Mountains	263
<i>Јово Медојевић</i> <i>Саша Милосављевић</i>	Демографски процеси на Косову и Метохији од 1999. до 2019. године	265
<i>Jovo Medojević</i> <i>Saša Milosavljević</i>	Demographic Processes in Kosovo and Metohija from 1999 to 2019	284
	Упутство за припрему рукописа за објављивање у Косовско-метохијском зборнику	287

КОСОВСКО-РЕСАВСКИ ГОВОРИ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ. СТАТУС УНУТАР ДИЈАЛЕКАТСКЕ ФОРМАЦИЈЕ, ПРЕГЛЕД ОДЛИКА И ИСТРАЖЕНОСТИ*

СОФИЈА МИЛОРАДОВИЋ**

*Од велике башићине остијала нам је мала њива.
Ако сви на њој не будемо дубоко орали, одузеће нам и њу.*

(У *Сјоменарник* Милошу Јевтићу
записао августа 1997. Новица Петковић)

UDC: 811.163.41'282.2(497.115)

У тексту се предочава нарочит положај косовско-ресавских говора на тлу Косова и Метохије у оквиру дијалекатске формације којој припадају, потом се даје сведен преглед свих досадашњих сазнања о њима и представљају се основне особине које их одликују, како би се на основу свега тога утврдиле неистражене целине и недовољно обрађена језичка питања, те следствено томе назначили могући правци и дале солидне смернице за будућа дијалектолошка истраживања овог дијалекатског идиома на тлу Косова и Метохије.

Кључне речи: косовско-ресавски говори, Косово и Метохија, особине, истраженост, задаци

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Говори српског стариначког живља на Косову и Метохији, као што је познато, обухваћени су двема великим дијалекатским формацијама – косовско-ресавском и призренско-јужноморавском. Косовско-ресавски (даље у тексту: КР) говорни тип покрива северну Метохију, околину Дечана и Пећи, Подгор и Прекорупље, па област Вучитрна и Косовске Митровице, те крајеве око Подујева, као и насеља која се налазе на десној обали Ибра и која припадају поткопаоничким пределима, са централним местима Лепосавић и Лешак.¹ Политичке миграције, почев од XIV, а на-

* Овај текст је резултат рада на пројекту 178020: *Дијалектолошка истраживања српског језичког јерогора*, који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

** Институт за српски језик САНУ, Београд, sofija.miloradovic@sanu.ac.rs

¹ Текст је у појединим својим деловима заснован на подацима раније изнетим у следећим ауторовим радовима: *Истраженост српских народних говора Косова и Метохије у оквиру пројеката лингвистичке географије* (2004), *Крстиносим, Бога молим ... (Етнолингвистич-*

рочито од краја XVII века, биле су узрок разношења КР идиома далеко изван његовог изворишта, те његовог простирања од Дечана па све до Ђердапске клисуре. Приликом представљања ове теме, међутим, не треба губити из вида ни новије миграционе процесе; почетком двадесетих година XX века, када је и започела званична колонизација Метохије, покренуле су се ка њој бројне породице из Црне Горе, а осим њих досељавале су се и породице из Босне и Херцеговине, Лике, Далмације. С друге стране, знатан део КР говора на терену јужне српске покрајине део је етнокултурно-језичког мозаика и одликују га неке особине карактеристичне за српске народне говоре на лингвогеографској периферији, у областима вишевековних интензивних словенско-несловенских етнојезичких контаката, али је важно истаћи да се ови говори по свим својим суштинским цртама уклапају у централни КР дијалекатски тип.

Библиографија монографија, студија и ауторских радова о КР говорима на тлу Косова и Метохије није превише обимна, при чему упућујемо и на два дијалектолошка речника, од којих је први давнашњи: Г. Елезовић, *Речник косовско-метохишког дијалекта* (1932, 1935); М. Букумирић, *Речник говора северне Метохије* (2012). Међутим, овај је релативни мањак на неки начин надомешћен прикупљањем теренске грађе у знатнијој мери, објављивањем више зборника радова са вредним ауторским прилозима и објављеном грађом / транскрипцијама, те објављивањем текстова у виду додатка монографским студијама, из чега се могу ишчитати готово све маркантније фонетске, морфолошке и синтаксичке црте КР говора на тлу Покрајине. Грађа од нарочитог значаја за ову тему налази се у три зборника који су резултат рада на пројекту *Испраживања српског језика на Косову и Метохији 1–3* (2008–2010), као и у фонотеци Института за српски језик САНУ, где су похрањени аудио-записи финансирани из средстава пројекта *Research of Slavic Vernaculars at Kosovo and Metohia* (UNESCO ERC/EPC/PP Section). Готово сва ова грађа има реликвијарни карактер, будући да је већина саговорника већ с јесени 1999, у ковитлацу НАТО агресије и шиптарских терористичких акција, статус домаћина заменила статусом прогнаника из северне Метохије, смештених великим делом и у колективне центре на простору централне Србије. Након погрома 2004. године дефинитивно је „исцртана“ нова дијалектолошка карта на тлу Покрајине, а изворни говорници косовско-ресавског идиома са терена, пре свега, Метохије постали су у највећој мери *интерно расељена лица*, па тако њихов говор постаје све више социолингвистичка, а све мање дијалектолошка категорија. Посебно треба истаћи испитаност српских

ки транскрипције из Метохије са уводним најоменама (2010), *Српски периферни говори – међујезички ујичаји и балканистички процеси* (2015), потом у једном коауторском раду: *О исказивању припадничко-поседничког односа у српским народним говорима на Косову и Метохији* (2010), као и у два приказа – о књизи

Милете Букумирића *Животи Срба у Гораждевицу* (2008) и о монографији истога аутора, насловљеној *Терминологија куће и покућства у северној Метохији* (2009), те у рецензији *Речника говора северне Метохије* Милете Букумирића (в. Библиографију).

народних говора на тлу Косова и Метохије, овде нарочито косовско-ресавских, у оквиру пројеката лингвистичке географије. Ови се говори, с наглашеним приоритетом управо због поменутих дешавања, истражују за потребе *Српског дијалектолошког атласа*. Говор појединих насеља испитан је већ раније и за потребе међународних лингвистичких атласа. Циљ ове студије је да се на основу сведеног прегледа свих досадашњих сазнања о КР говорима на тлу Косова и Метохије, тј. о основним особинама које их одликују, као и на основу њиховог нарочитог положаја у оквиру читаве дијалекатске формације којој припадају, утврде неистражене целине и недовољно обрађена језичка питања, те да се тако назначе могући правци и дају солидне смернице за будућа дијалектолошка истраживања овог дијалекатског идиома на тлу Косова и Метохије.

СТАТУС УНУТАР КОСОВСКО-РЕСАВСКЕ ДИЈАЛЕКАТСКЕ ФОРМАЦИЈЕ

Списак са типичних 86 особина косовско-ресавских говора, начињен превасходно на основу стања у говорима Александровачке жупе и околине Бруса, П. Ивић је заокружио следећим речима:

„На основу садашњег распореда ових особина у говорима косовско-ресавског дијалекта практично је сигурно да су оне постојале, и то већим делом доследно остварене, на северу Метохије и на северо-западу Косова у време кад су оданде кренуле миграције. Разуме се, немају све те особине подједнако значајно место у језичком систему, нити су све географски ограничене на подручје овог дијалекта, али све оне спадају у његова обележја и чак га у свом збиру чине једним од најособенијих српских говорних типова.“²

На самоме почетку осврнућемо се на неколико значајних радова, пре свега оних чији је аутор Павле Ивић, а потом, доцније, и Слободан Реметић, при чему су то заправо синтетички радови који, између осталог, сведоче о статусу и особеностима косовско-метохијских КР говора унутар целине КР дијалекта и прегледни радови у односу на које одмеравамо садашње стање истражености ових говора.

У Ивићевој монографији *Српскохрватски дијалекти. Њихова стуркутура и развој*, објављеној 1958. на немачком, први пут се – у оквиру одељка о разведености или рашчлањености КР дијалекта – помиње сведен преглед неких маркантних црта КР говора на тлу Косова и Метохије. У фокусу су бројни резултати утицаја двају несловенских језика: „Овде долазе до снажног изражаја албански и турски утицаји, наравно не подједнако у свим месним говорима, а најјаче код градског становништва.“ То су следеће интерферентне појаве: истирање тонских опозиција забележено

² П. Ивић, *Жујски говор као најтипичнији Расправе, студије, чланци, 2. О дијалектологички представник косовско-ресавског дијалекта*, прир. Слободан Реметић, у: Павле Ивић, *Целокупна дела*, Сремски Карловци – Нови Сад 2018, 151.

у централној Србији.⁸ На другој страни, у северном делу КР дијалекта, забележени су генитиви множине типа *колени* и облици трећег лица множине презента типа *боједу*, вероватно донети с југа, будући да су их истраживачи бележили, на пример, у лепосавићком крају и у Метохији.⁹

„Треба, уосталом, имати у виду да многи говори овог дијалекта на југу засад нису испитани или су непотпуно испитани, тако да су релевантне особине могле промаћи истраживачима. Свакако је многе говоре збрисало с њихових места надирање албанског живља. Носиоци тих говора налазе се данас претежно на северу косовско-ресавске области и на земљишту смедеревско-вршачке, дакле управо тамо где данас срећемо речене одлике.“¹⁰

Помињане и још неке појединости и разматрања нашли су се и у овим двама радовима П. Ивића: *Два сѣтариначка срѣска дијалекѣа на ѣлу Косова и Меѣохије*¹¹ и *Разлике међу говорима косовско-ресавског дијалекѣа*.¹²

Излагање П. Ивића поднето на Округлом столу о научном истраживању Косова и Метохије, одржаном у САНУ 1988. године, објављено је у зборнику под насловом *Дијалекѣолошка истраживања срѣских говора Косова и Меѣохије*, и у њему су изнети закључци од којих издвајамо три, остављајући по страни задатке на плану лексикографије, лингвистичке географије и социолингвистике: (1) недовољна су обавештења изношена у извештајима, радовима и студијама, па су потребне дијалектолошке монографије, у којима би били описани „најважнији говорни типови“ (у међувремену су монографски обрађени средњоибарски и севернометохијски говори, нап. С. М.); (2) потребни су потпуни описи акценатских система „бар двају месних говора косовско-ресавског дијалекта“; (3) треба подробно истражити „утицај албанског језика на српске говоре“.¹³

Пишући о језику Моравског слива, заправо о његовим дијалекатским типовима, С. Реметић је записао да је „под окриље слива трију Морава историја [...] сместила практично све српске дијалекте“, па тако и косовско-ресавске и призренско-тимочке говоре, разнете бројним и дуговеким миграцијама из њихове „колевке на тлу јужне српске покрајине“.¹⁴

⁸ Исто, 75–78.

⁹ Исто, 92.

¹⁰ Исто, 93.

¹¹ П. Ивић, *Два сѣтариначка срѣска дијалекѣа на ѣлу Косова и Меѣохије*, у: Павле Ивић, *Целокујна дела, Расѣраве, сѣудије, чланци*, 2. *О дијалекѣологији*, прир. Слободан Реметић, Сремски Карловци – Нови Сад 2018, 118–122.

¹² П. Ивић, *Разлике међу говорима косовско-ресавског дијалекѣа*, у: Павле Ивић,

Целокујна дела, Расѣраве, сѣудије, чланци, 2. *О дијалекѣологији*, прир. Слободан Реметић, Сремски Карловци – Нови Сад 2018, 123–127.

¹³ П. Ивић, *Дијалекѣолошка истраживања Косова и Меѣохије*, у: Павле Ивић, *Целокујна дела, Расѣраве, сѣудије, чланци*, 2. *О дијалекѣологији*, прир. Слободан Реметић, Сремски Карловци – Нови Сад 2018, 111–117.

¹⁴ С. Реметић, *Језик Моравског слива*, у: *Морава*, Београд 2006, 674, 687.

Говорећи посебно о КР дијалекатској области, аутор помиње овај издужен но сразмерно узак дијалекатски идиом, „који заузима простор између крајњег северозапада и крајњег североистока Републике Србије“, протежући се од тремеђе Србије, Црне Горе и Албаније до Ђердапске клисуре, те додаје важан податак – да се овим правцем КР прислања на ободу чак четири српска дијалекта: зетско-сјеничког, херцеговачко-крајишког, шумадијско-војвођанског и смедеревско-вршачког, а да на источној страни суседује са призренско-тимочким говорима.¹⁵ Како С. Реметић каже, више векова је трајало исељавање становништва са Косова и Метохије пред турским и арбанашким зулумом, узроковано, дакле, заштитом „виталних потреба“ његових. И стога, великим делом своје територије, то је данас метанастазичка зона, будући да „миграцијама разношени носиоци косовско-ресавског идиома данас насељавају терен знатно шири од колевке дијалекта, зачетог управо на централним просторима српске средњовековне државе (подвлачење С. М.)“.¹⁶

У синтетичком раду *Сџара Србија и дијалекатска карта српског језика*, аутор С. Реметић на бројним језичким чињеницама заснива представљање удела косовско-ресавских и призренско-јужноморавских говора са данашње територије Косова и Метохије у настајању и садржају дијалекатске мапе српског језика.¹⁷ Када је реч о КР говорима, „нема сумње да је у свом матичном пределу говор који ће миграције разнети далеко на североисток био врло уједначен“,¹⁸ а додатно аутор износи чињеницу да се „задржавање основне физиономије говорног модела на уистину пространом терену [...] објашњава говорном компактношћу великих миграционих таласа“.¹⁹ Нешто даље у тексту С. Реметић износи закључак који ваља овде истаћи, а у коме се говори о виталности и компактности српског живља на терену Косова и Метохије у време средњег века, те о томе да се „иза постојаности дијалекатских типова миграцијама донетих“, поред већ поменуте говорне компактности досељеника, налазе још два чиниоца, а то су „њихова масовност, дакле несумњиви демографски квантитет, и психо-ментални квалитет. Тако је област од јужних, односно југозападних граница покрајине до Ђердапа убаштирила статус поузданог, можда најаутентичнијег историчара средњовековне Старе Србије“.²⁰

Сведен преглед свих важних и при истраживањима забележених црта којима су на фонетском и морфолошком плану резултирала међујезички (албански, турски и македонски) и међудијалекатски (призренско-јужноморавски и зетско-сјенички) додири и укрштања у оба дијалекатска

¹⁵ Исто, 676.

искусџва, САНУ, Научни скупови, 147, Одељење историјских наука, 35, Београд 2015, 275–286.

¹⁶ Исто.

¹⁷ С. Реметић, *Сџара Србија и дијалекатска карта српског језика*, у: *Први балкански рат 1912–1913: историјски процеси и проблеми у светлости стогодишњег*

¹⁸ Исто, 278.

¹⁹ Исто, 280.

²⁰ Исто, 281.

типа на тлу Косова и Метохије даје С. Реметић у раду *Српски народни говори Косова и Метохије у светлу међујезичке и међудијалекатске интерференције*,²¹ указујући и на значај и на интригантност ове теме.

Дакле, ако направимо невелики резиме на основу претходно реченога у овоме одељку, можемо – у најкрупнијим потезима гледано – рећи да КР говоре Косова и Метохије издвајају, у односу на остатак дијалекатске формације којој припадају, интерференцијске црте настале услед снажног утицаја албанског језика, што представља иновацију по времену свога настајања. Предзнак иновативности носе и резултати међудијалекатске интерференције, где пре свега имамо на уму бројне и врло виталне балканистичке црте (/ аналитизме), но оне повезују стање са низом КР говора у Покрајини (највише оних између Вучитрна и Бабиног Моста, као и око Подујева) са стањем најпретежније засведоченим у тзв. прелазним (КР) говорима у централној Србији. Међутим, једна више но значајна језичка одлика која држи непрекинуту нит као сведочанство – да тако кажемо – неспорног јединства у старини, и то од Рудника па до (барем) југозападних обронака Копаоника, јесте прасловенски акут.

ПРЕГЛЕД ОДЛИКА И ИСТРАЖЕНОСТИ

Косовско-ресавски говори Косова и Метохије могу се унутар КР дијалекатске формације чији су саставни део осмотрити са два аспекта – са аспекта својих језичких одлика или особености и са аспекта своје истражености. Када је реч о првоме аспекту, покушаћемо да на основу релевантне и ипак не тако скромне литературе дамо сведени преглед онога што их одликује, а то се најутемељеније може учинити када је реч о подробније истраженим и описаним говорима српског стариначког становништва северне Метохије. Други преглед показаће који су делови покрајинске територије покривени овим дијалекатским типом били у фокусу истраживача и који су језички нивои или планови били истраживани.

Овде је важно указати на чињеницу да је више него добар пример за поимање мере релативности једнога од кључних појмова лингвистичке географије – о чему се, између осталог, чита у књизи Т. И. Вендине *Тийология лексических ареалов Славии*²² – за супротстављеност центра и периферије, управо статус територије коју данас називамо лингвогеографском периферијом, и то не само српском него и словенском, а која је заправо представљала извориште КР дијалекта: „Миграцијама разношени носиоци косовско-ресавског идиома данас насељавају терен знатно шири од колевке дијалекта, зачетог управо на централним просторима српске средњовековне државе.“²³

²¹ С. Реметић, *Српски народни говори Косова и Метохије у светлу међујезичке и међудијалекатске интерференције*, ЈФ 60 (2004) 113–123.

²² Т. И. Вендина, *Тийология лексических ареалов Славии*, Москва – Санкт-Петербург 2014.

²³ Реметић, *Језик Моравског слива*, 676.

Уколико статус КР говора Косова и Метохије желимо да осмотримо унутар дијалекатске формације којој припадају, стављајући на једну страну све особености које их везују за њене (данас) централне говоре и где је у служби својеврсног еталона текст П. Ивића о жупском говору као најтипичнијем представнику КР дијалекатског типа,²⁴ преглед њихових језичких одлика или особености може се свести на други основни план – на богат по резултатима план међудијалекатске (у контакту са зетско-сјеничким и призренско-јужноморавским говорним типовима) и међујезичке (у контакту, превасходно, са албанским језиком) интерференције. У смислу реченога, позиција ових говора унутар КР дијалекатске области може се, сасвим условно узев, по трима начелним цртама илустровати једним примером – реченицом издвојеном из нашег аудио-записа начињеног са саговорницом из Ђураковца код Истока: *А сѣвѣрно, вѣкѣла је* (кукувија, нап. С. М.) *ѣреѣ авѣм излѣзењу, кад смо ѣѣл'и да бѣгнемо онѣ ѣрдл'еће*. Дакле, можемо рећи (1) да се пример *вѣкѣла* налази на списку критеријума важећих за типичне КР говоре, потом (2) да се пример *авѣм* само делимично може везати за тај списак, будући да је супституција вокала у севернометохијским говорима присутна интензивније и код свих вокала (према, на пример, у Великом Поморављу уобичајеном *маѣѣка* или, онеме новијег датума, *аѣерисан*), те (3) да су примери типа *ѣѣл'и*, са позиционо умекшаним латералом, непознати централним КР говорима.

ПРЕГЛЕД ОДЛИКА ПО ОБЛАСТИМА И ЈЕЗИЧКИМ НИВОИМА

Прво што ћемо размотрити у оквиру поменутога плана, с посебним разлогом, биће куриозуми у оквиру акценатског система.

У раду *Фонолошки опис говора лепосавићке околине* представљен је фонолошки систем у говору осам села у околини Лепосавића, на југозападним копаоничким обронцима.²⁵ Једно од тих села је Јелакце, чији сам говор и сама испитивала за потребе *Српског дијалектолошког аѣласа* 2008. године, те сам тада регистровала чување метатонијског акута у појединим примерима, а И. Радоичић га бележи посебно у селима удаљеним од Ибра и стога претпоставља „да се правцем северозапад-југоисток простире изофона његовог изразитијег чувања“.²⁶ Представљени су инвентар, реализација и дистрибуција на плану вокализма, консонантизма и прозодије, а на девет страна су дати акценатовани дијалекатски текстови. Надаље, П. Радић 2009. године излаже на међународном скупу у Косовској Митровици на тему *О ѣтраговима сѣаросрѣског акуѣа у говорима Косова и Метохије*,²⁷ а у једном доцнијем

²⁴ Ивић, *Жупски говор*.

²⁵ I. Radoičić, *Fonološki opis govora lep-savićke okoline*, ППЈ 27 (1996) 39.

²⁶ Исто.

²⁷ П. Радић, *О ѣтраговима сѣаросрѣског акуѣа у говорима Косова и Метохије: ѣуѣевима једног научног оѣкрића у Срба, у: Косово и Метохија у цивилизацијским ѣоковима I, Језик и народна ѣрадиција*, ур.

раду истог аутора²⁸ читамо о чувању архаизама на овом делу словенске језичке периферије, где спада и чување у траговима метатонијског не-оакута у северозападној области косовскометохијских говора. Као поуздана сведочанства ове тврдње аутор помиње већ познате примере из лепосавићког краја, у поткопаоничкој области, али сматра и то да се у дијалекатској грађи датој у другим монографским студијама и радовима налазе индиције (употреба дугоузлазног акцента у неким позицијама дугосилазног) за постојање овог акцента и другде на косовско-метохијском терену (нпр. код М. Вукићевића у упитницима за (тада) *Српскохрватски дијалектолошки атлас*, те у Поибарју, чије је говоре истраживао М. Божовић). Додатно, интригантни су у овом смислу и примери из *Речника говора северне Метохије*, који су такође забележени с дугоузлазним акцентом у позицијама дугосилазног (*лџзе, сѣвам, насѣдиш*). Дакле, може се размишљати и о томе да је овај акценат раније захватао и „територију јужно од копаоничког географског комплекса“, па могуће је чак и до крајњег југозапада КР дијалекта, „односно на копаоничко-метохијском правцу“.²⁹

У раду М. Букумирића о акценту глаголских облика у севернометохијским говорима³⁰ наводи се да он добро илуструје акценатску слику типичну за говоре ове области. Аутор бележи и примере унутрашње диференцијације на испитиваном подручју, а ту спада и једна значајна акценатска особеност: на крајњем југоистоку истраживане области, преношење на дугу претону није редовно резултирало настајањем дугоузлазног акцента, већ се поједине лексеме чују са дугосилазним акцентом, као нпр. *ја ћу ра-диш*.³¹ На другој страни, утврђено је да се позајмљенице из албанског не уклапају увек у акценатски систем севернометохијских говора – бележе се примери с кратким акцентом на затвореној па и отвореној ултими: *шарџк, флуџурџм, ћиндрџ*.³²

Надаље, биће сведено предочене дијалекатске одлике КР говора на тлу Покрајине онако како су представљане у појединим студијама и радовима који се темеље на корпусу из појединих обласних целина, па и појединих насеља у њиховим оквирима, уз поновљену опаску да су најтемељитије описани говори северне Метохије.

У другој половини тридесетих година XX века сакупљао је М. Стевановић дијалекатску грађу у Пећи и околини, али и у понеким селима у средишњем делу Метохије, у Истоку, у селима према Ђаковици, и сачи-

Софија Милорадовић, *Косовска Митровица* 2010, 229–242.

²⁸ П. Радић, *Косовскометохијска словенска периферија између језичких архаизама и иновација*, ЗбМСС 83 (2013) 217–228.

²⁹ Исто, 221.

³⁰ М. Букумирић, *Акцентаи глагола у говорима северне Метохије*, у: *Истраживања*

српског језика на Косову и Метохији, Књига 2 (2009), ур. Милета Букумирић, Косовска Митровица 2010, 11–87.

³¹ Исто, 66.

³² М. Букумирић, *О неким позајмљеницама из албанског језика у говорима северне Метохије*, ЈФ 56, бр. 1/2 (2000) 170.

нио затим опсежнији извештај о „дијалекатском испитивању Метохије“.³³ По мишљењу аутора, требало је додатним испитивањима у још многим метохијским селима утврдити посебне одлике по којима се говор Метохије „разликује од најсроднијег, косовског (косовско-ресавског, нап. С. М.) говора, и уколико је у се примио особина других суседних говора, црногорских, рецимо, горњоибарског и призренског“;³⁴ а у својем извештају навео је главнину добро нам данас познатих, основних говорних одлика Пећи и околних села,³⁵ па изнео претпоставке о начину формирања говора.

У студији Д. Барјактаревића *Говор Срба у Метохији*, написаној четири деценије доцније,³⁶ предмет посматрања бива – у ауторовој терминологији – прогресивна, млађа метохијска зона (Дечане са околином, Пећ са околином и „Исток с подручјем које иде ка северу докле се простире Метохија“), тј. њене основне фонетске, морфолошке и синтаксичке црте. Када је реч о акценатској ситуацији, неке начелне констатације које су изнете одговарају стању бележеном и доцније на терену, као нпр. када се помиње „тенденција скраћивања и трансформација српских акцената под утицајем друге језичке заједнице“;³⁷ тј. када је у питању дугосилазни акценат (*неизворни*, термин Д. Б.) добијен под утицајем са стране – из албанског и турског језика, одн. под утицајем „арбанаске дужине“.³⁸ Међутим, материјалном грешком треба сматрати увођење представљене области у „четвороакценатски штокавски реон“ (уз извесна одступања због резултата поменуте међујезичке интерференције), једнако као и проглашавање спецификумом то што се акценатовани квантитет налази и испред и иза акценатогеног слога. У студији Д. Барјактаревића има корисних примера за област (морфо)синтаксе падежа.³⁹ На самом крају студије о српским говорима у Метохији Д. Барјактаревић закључује следеће:

„После прегледа свих момената који чине језичку ситуацију ове зоне као општи закључак може се рећи: метохијска зона – прогресивни део својим развојем иде упоредо са другим прогресивним штокавским говорима екавскога и ијекавског типа чувајући нешто старине првенствено у падежној системи, компаративу и акценту. Међутим, у свом развоју уопштила је неке моменте који јој дају печат самосвојности. То је, пре свега, акценатска ситуација коју карактеришу иновације развијене мешањем са другом језичком заједницом.“⁴⁰

³³ М. Стевановић, *Извештај о дијалекатском испитивању Метохије*, Годишњак: задужбина Саре и Васе Стојановића 6 за 1938. год. (1939) 56–69.

³⁴ Исто, 57.

³⁵ Овде скрећемо пажњу на примере, додуше ретке, с беспредлошки исказаним социјативним обликом инструментала, бележене и на другом крају српске језичке периферије, у српским енклавним говорима у Мађарској (примери С. М. из Батање,

нпр. он је код ње шио *п̄амбурашима*): Он је *Зла̄шом ӣд̄нео*, *р̄екла је да ће до̄ј Луб̄ом*, *разговарао сам неколицӣном од њ̄их* (Исто, 67).

³⁶ Д. Барјактаревић, *Говор Срба у Метохији*, Приштина 1979.

³⁷ Исто, 156.

³⁸ Исто, 145.

³⁹ Исто, 242–248.

⁴⁰ Исто, 312.

Те посебности, поред заједничких црта које ове говоре сврставају у „прогресивне екавске“, управо и дају основа – како сматра аутор ове студије – да се овај „прогресивни“ део метохијске зоне „одвоји од косовско-ресавског дијалекатског типа и сматра посебним метохијским дијалекатским типом“.⁴¹ Мора се рећи да је овакво мењање природе прозодијског система својствено и другим зонама српског језичког простора, тамо где је на његовом ободу или у енклавним ситуацијама (нпр. у Румунији) присутна јасно назначена тенденција ка неутралисању некадашње изразите тонске дистинкције код дугих акцената, но то дате говоре не издваја из матичног дијалекатског типа.

Када је реч о миграционим процесима и демографском статусу северне Метохије, М. Букумирић наводи да је у времену од XVIII до XX века значајно измењен етнички састав становништва у овој области, у смислу великог дотока албанског становништва, па се тако отворио простор за досељавање већег броја колониста између два светска рата (бележи се да је дошло више од 3.500 породица у 146 постојећих села и да је засновано неколико нових насеља).

„Таква концентрација становништва омогућавала је колонистима да сачувају особине говора средине из које су досељени, као што су старинци чували одлике свога говора. Разлике у говору старинаца и новијих досељеника уочавале су се у акценту, гласовном систему и облицима, као и у лексици. [...] У СМ подручје тих (косовско-ресавских, нап. С. М.) говора протеже се од Мокре горе на северу и досеже до села Лоћана на југу. У правцу исток – запад ти говори се простиру од Руговске клисуре до Дренице.“⁴²

У транскриптима које сам својевремено сачинила на основу дела својих аудио-записа⁴³ и који се налазе у радовима објављеним у прва два зборника радова са пројекта *Испитивања српског језика на Косову и Метохији*⁴⁴ могу се уочити готово све маркантније фонетске и морфолошке / морфосинтаксичке црте српских говора северне Метохије, а које су пописане и описане у монографији *Говори северне Метохије* М. Букумирића, објављеној у *Српском дијалектолошком зборнику* (СДЗБ), најпрестижнијем дијалекто-

⁴¹ Исто, 300.

⁴² М. Букумирић, *Речник говора северне Метохије*, Монографије 15, Београд 2012, 5.

⁴³ Аудио-записи су финансирани из средстава пројекта *Research of Slavic Vernaculars at Kosovo and Metohia*, под покровитељством организације UNESCO ERC/ERC/PP Section. Први примерци налазе се у фонотеци Института за српски језик САНУ, а транскрипти су рађени на основу копија записа.

⁴⁴ С. Милорадовић, *Етнолингвистичка испитивања Метохије: теме и њивци, у: Испитивања српског језика на Косову и Метохији*, Књига 2 (2009), ур. Милета Букумирић, Косовска Митровица 2010, 89–120; С. Милорадовић, „Крстице носим, Бога молим ...“: *етнолингвистички транскрипти из Метохије са уводним напоменама*, у: *Испитивања српског језика на Косову и Метохији*, Књига 1 (2008), ур. Милета Букумирић, Косовска Митровица 2010, 43–67.

лошком гласилу у словенском свету,⁴⁵ те које се могу уочити и у *Терминологији куће и њокућсѝва у северној Меѝохији*, објављеној такође у СДЗБ-у.⁴⁶ Поменућу овом приликом само неке од њих: знатна постојаност дугосилазног акцента и на ултими (*сесѝāṛā, идѝdū*); спорадична појава дугосилазног м. дугоузлазног акцента у југоисточном делу области (*вdјска, dуша, ѝṛāва*); дужење кратких вокала пред финалним сонантом (*домаћѝн, каzāн, шећѝр*); спорадично варирање артикулације вокала (блага отвореност, дифтонгизација, потпуна редукција); присуство јекавизама у селима Пећког Подгора (*ћеца*); супституција вокала (*седом, даваѝила се, држел'и, измићу*); потпуна или делимична десоноризација финалних звучних опструената (*круz**); свођење на један пар африката у насељима са интензивнијом међујезичком интерференцијом (*ћараѝе, оћак*); уопштавање наставка *-ом* у инструменталу на западном подручју, а наставка *-ем* на источном (тип *з деѝеѝтем, с Пеѝѝрем*); заменичка инструментална форма типа *ѝебom, ју / у* као дативска енклитика личне заменице ж. рода (*муж ју умро, како у мајка ѝоѝила вино*); заменичко-придевски наставак *-ија* у генитиву / локативу (*да седи ѝрекѝѝенија рука*); уопштавање компаративног наставка *-иш* (*белиш, здравиш, новиш*); редукована употреба инфинитива (притом без *-и*: *биѝѝ, учиниѝѝ, одбиѝѝ*, или пак облици типа *дој, ѝрој* код глагола на *-ћи*); присуство и наставка *-ду* за 3. л. мн. презента; уопштавање мушког облика радног гл. придева уз именице ж. рода (*сѝа-ре жене би ѝричал'и, додол'ице бил'и*); чување старине у трећем лицу мн. глагола *хѝеѝѝи*: *оѝе да вучу сено, неѝе се сеѝѝѝѝ*; уопштавање акузативних конструкција уместо локативних уз предлоге *у* и *на* (*он више седео у цркву, неѝѝо да радиш у бакчу, и на гробље се одвоји*). Најмаркантнија особина на фонетском плану односи се на артикулацију латерала *л*: спорадична реализација сонанта *л* као веларног, испред вокала *а, о* и *у*, притом као знатно ређа појава од позиционог (пред палаталним вокалима) умекшавања *л*, а што флукутира све до изједначавања са *љ* (*л'ек, дол'е, бил'и, Вел'игдан, ел',* као и *л'еѝу*, али *леѝо*). Ова црта је знатно присутнија у говору старијих саговорника, што је случај и са позиционо палатализованим *н'* (*н'еко, извин'еш, Госѝоћин'е*, али *Преображење*), што је очекивано, поготово у новонасталим околностима – из локалног говора губе се најпре неке изузетно упадљиве карактеристике, оне које говорници других идиома препознају као „стране“, њима сасвим непознате.⁴⁷

Значајна је диференцијација на источну и западну зону севернометохијских говора, која је последица међујезичких и међудијалекатских додирова,⁴⁸

⁴⁵ М. Букумирић, *Говори северне Меѝохије*, СДЗБ 50 (2003) 1–356.

⁴⁶ М. Букумирић, *Терминологија куће и њокућсѝва у северној Меѝохији*, СДЗБ 53 (2006) 375–548.

⁴⁷ Букумирић, *Говори северне Меѝохије*, 309–315; Милорадовић, „*Крѝѝе носим, Бога молим ...*“, 45.

⁴⁸ „У целини посматрано, севернометохијски говори спадају у К-Р, јер их ту сврставају бројне чињенице карактеристичне за те говоре, али су хетерогени фактори узроковали њихову специфичност која је последица културног нивоа средине, миграционих струјања с једне и језичких додирова с друге стране. Унутрашње разлике недвосмислено

а управо један занимљив дијалекатски амалгам представљен је у интердисциплинарној монографији о Гораждевцу, највећем српском селу у Метохији.⁴⁹ Аутор Милета Букумирић је у овој књизи, између осталог, на стотинак страна представио фонетске и морфолошке особине говора овога места. Говор Гораждевца, са неким особинама прелазних идиома, разликује се у извесној мери и од других КР говора северне Метохије, оних којима и географски и лингвистички иначе припада: „По неким одликама ближи је суседним црногорским него косовско-ресавским, не само на подручју централне Србије већ и на подручју северне Метохије.“⁵⁰ У те одлике спадају, на пример, мушки хипокористици типа *Јово*, као и уопштавање наставка старих тврдых основа *-ом* у инструменталу јд. именица м. и ср. рода (*срѝом*, *ѝлугом*). Надаље помињемо неке маркантније фонетске и морфолошке особине говора Гораждевца: 1) консонантски спецификум представља артикулација латерала *л* и *љ*, где је *љ* унеколико веларизирано у односу на стандардно, а *л* је позиционо умекшано, уз флукутирање све до изједначавања са *љ*; 2) очувана је опозиција африката, тј. изговор африката реда *ч* не изједначава се са онима реда *ћ*, насупротив већ утврђеној општој нестабилности африката у говорима подвргнутим изразитијем инојезичном утицају; 3) присутна је употреба двојакних облика показних заменица: *овај* / *ѝавај*, *ѝај* / *ѝаѝај*, *онај* / *ѝанај*, као и употреба облика *ѝавакав*, *ѝаѝакав*, *ѝанакав*; 4) редукована је употреба инфинитива (типа *ѝрес*, *орайѝ*) и имперфекта; 5) прво лице мн. аориста нема старији наставак *-(х)мо*, већ је редовно *седосмо*, *ѝоѝисмо*, итд.

Прилог прегледу одлика западне зоне севернометохијских говора дао је Г. Јашовић у невеликом тексту о основним фонетским и морфолошким особинама говора Срба у западном делу области Пећки Подгор.⁵¹ Користан прилог чине акцентовани дијалекатски текстови из пастирског живота, дати на преко двадесет страна. Овде наводимо само три детаља, које аутор бележи као присутне у новије време и(ли) код млађих саговорника, а то је следеће: ијекавски рефлекси (нпр. *ѝонѝјеѝи*, *ћѝрала*), облици на *-ад* поред облика типа *јагњѝи* (нпр. *јагњад*, *кожжѝкад*), потискивање инфинитива од стране конструкције *да* + презент (нпр. *нѝм да ѝодмѝѝим*).⁵²

Пишући о тзв. косовском дијалекатском типу,⁵³ Д. Барјактаревић говори о трима различитим зонама када је у питању деклинациони систем

потврђују поделу на две зоне, од којих источна има више одлика косовско-ресавских, док западна, натруњена особинама суседних говора ијекавског наречја, неким одликама више нагиње тим, него К-Р говорима којима припада“ (Букумирић, *Говори северне Метохије*, 315).

⁴⁹ М. Букумирић, *Живои Срба у Гораждевцу*, Посебна издања 61, Београд 2007. О реченоме је аутор овога текста детаљније писао у приказу монографије о Гораждевцу, в. С. Милорадовић, „*Горе високо а доле ѝвердо*“: *Милеѝа Букумирић, Живои Срба*

у Гораждевцу, Еѝнографски инсѝѝѝѝѝ САНУ, Посебна издања, књ. 61, Београд, 2007, 1–426, ЗБРФФП 37 (2007) 269–273.

⁵⁰ Букумирић, *Живои Срба у Гораждевцу*, 349.

⁵¹ Г. Јашовић, *Прилог ѝроучавању говора Срба из зајадног дела Пећког Подгора*, ЗБФФП 5–6 (1995–96) 273–302.

⁵² Исто, 275, 278–279.

⁵³ Д. Барјактаревић, *Косовски дијалекатски ѝѝѝ: насѝавак*, ЗБРФФП 9 (1972) 1–58; Д.

– о јужној, централној и северној. Северну зону (Гојбуља, Слатина, Прилужје, Бабин Мост) – ону која нас овде занима,⁵⁴ по Барјактаревевићу, карактерише:

„[...] добро чување неупрошћене деклинације, што се може доводити у везу са снажним утицајем са севера као и са тесним везама и оријентацијом ка доњем току Ибра и поткопаоницкој и жупској зони. На њу је, разуме се, утицало и насељавање из прогресивних штокавских крајева. Када се све то, као фактори, има на уму, јасно је да се овај део косовског дијалекатског типа постепено удаљавао од јужног и централног дела његова. То се врло јасно види, али треба споменути да ни ова зона није потпуно слободна од аналитичности, што се може објашњавати или усељавањем од југа, односно из косовских или ванкосовских крајева са аналитичком деклинацијом или уношењем те особине преко одлива родом из аналитичких крајева. Додуше, овде се не може говорити о коегзистенцији деклинационих система као у централној зони.“⁵⁵

Барјактаревевић за тзв. северну зону косовског дијалекатског типа даје неколико примера аналитичке деклинације: *од наши гостѝи, ѝобрго ће дође из војску, ради с ѝамеѝи, оѝросѝијо се од ово село*, где се уочава јачи продор аналитизације у односу на област Малог Косова, о чему сведоче примери с општим падежом у функцији генитива,⁵⁶ а бележени су и примери аналитичке компарације: *ѝожилав, ѝозелен, најширок, најсѝара*, поред *ѝо гу е сѝареја ћерка*.⁵⁷

У претходни корпус, северно од Приштине, сврстава се и говор села Доња Брњица, чије је основне одлике представио М. Вукићевић у једном невеликом раду датом у оквиру монографије *Огледи из дијалектѝолошких исѝраживања*.⁵⁸ По представљеним одликама, говор овога села припада КР говорном типу, али има детаља који га приближавају блискоконтактним призренско-јужноморавским говорима, а то су, на пример, поред примера аналитизације на плану синтаксе падежа (помињаним већ за Барјактаревевићеву северну зону), ретки и махом код старијих говорника сачувани примери *слѝза, слѝнце* и *длубѝина*, као и факултативна појава наставка *-ја* у радном гл. придеву м. рода: *имѝја секѝру, дѝац му се звѝја*.⁵⁹

Барјактаревевић, *Дијалектѝолошка исѝраживања*, Приштина 1977.

⁵⁴ „[...] Нешто више одређености показује северни део због наслањања на прогресивну зону и карактеришу је, у основи, ресавске говорне особине, тј. ‘косовско-ресавске’“ (Барјактаревевић, *Косовски дијалектѝолошки ѝиѝи*, 55).

⁵⁵ Барјактаревевић, *Дијалектѝолошка исѝраживања*, 105.

⁵⁶ Барјактаревевић, *Косовски дијалектѝолошки ѝиѝи*, 40.

⁵⁷ Сви наведени примери забележени су у студији Д. Барјактаревевића без акцената, в. Барјактаревевић, *Косовски дијалектѝолошки ѝиѝи*, 46.

⁵⁸ М. Вукићевић, *Огледи из дијалектѝолошких исѝраживања*, Приштина 1993.

⁵⁹ Исто, 88.

Поред овога, у Д. Брњици забележено је позиционо умекшавање сонанта л као резултат билингвизма: *на лива̑ду, са̑мо гле̑да св̑де*.⁶⁰

Говор Угљара, највећег српског села у општини Косово Поље, описан је у раду Г. Јашовића.⁶¹ У њему су дате основне фонетске и морфолошке особине говора овога села. Од нарочитог значаја за струку су акцентовани дијалекатски текстови (са дијакритицима за обележавање посебне вредности вокала и консонаната), бележени у периоду 2006–2008, дати на преко тридесет страна. „И говор села Угљара, као и говори осталих села у непосредној околини Приштине, јесте прелазни говор средње Барјактаревихеве зоне.“⁶² У периоду када је аутор сакупио грађу, поред различитих фактора који утичу на промену датог говорног типа, као што су у овом случају близина двају градских центара (Приштина и Косово Поље), те подразумеваног утицаја средстава масовних комуникација, на говор је утицало и „бројно присуство људи из других дијалекатских средина, односно људи другог језика“.⁶³

За говор шире околине Подујева, познате под називом Мало Косово, постоји само нешто детаљнији опис начињен од стране М. Вукићевића, а поткрепљен са доста примера.⁶⁴ У овој се области српско становништво, иначе некада густо насељено, знатно проредило од краја XVII века, а исељавање је постало знатније посебно у последњим деценијама прошлога столећа. Говор је, без икакве сумње, косовско-ресавски – судећи по стању акценатског система, као и свих кључних особина на фонетском и морфолошком плану.⁶⁵ Када је пак реч о морфосинтакси, ту се срећемо са факултативном употребом предлошке синтагме с општим падежом у значењу инструментала: *и ѿрелѡме сас кѡма, сас чѣкић удѡра, ѿод вѡду нѣшиѡ бѡло*, док се бележи готово редовна употреба акузатива уместо локатива: *ми смо бѡли у Брѡс, свѣ се ѿѡ кѡва у огњѡшиѡе, да сѡиѡиѡ на врѡћ шѡдрѡиѡ*, као и са примерима аналитичке компарације придева: *ѡн је ѿо љѡѡи, најужасно је ѿѡ бѡло*.⁶⁶ Присутна је и напоредна употреба конструкције *да* + презент и инфинитива у градњи футура I: *ѡа ће да кѡваш и нѣћеш дѡбѡиѡ*.⁶⁷

Представљајући језичке одлике области тзв. лепосавићке комуне, Д. Барјактаревих на самом почетку наводи да административна граница ове општине није истовремено и граница простирања одређених језичких особина, као и да ова област у погледу народних говора не представља

⁶⁰ Исто, 89.

⁶¹ Г. Јашовић, *Неке особине говора Угљара код Косова Поља*, у: *Испраживања српског језика на Косову и Метохији*, Књига 1 (2008), ур. Милета Букумирић, Косовска Митровица 2010, 93–138.

⁶² Исто, 99.

⁶³ Исто.

⁶⁴ М. Вукићевић, *Говор Срба у Малом Косову*, ЗбФФП 3 (1993) 32–51.

⁶⁵ Овде наводимо занимљив податак о (аналожкој) употреби облика *можу* за 3. л. мн. презента од глагола *моћи*: *да се излече не мѡжу, мѡжу да рѡду, мѡжу урадиѡиѡ* (Исто, 44).

⁶⁶ Исто, 40, 43.

⁶⁷ Исто, 45.

уједначену целину, јер је мозаичност тих говора резултат пружања миграционих струја, те различитих говорних типова.⁶⁸ Аутор издваја две области у односу на две обале Ибра – десну, са копаоничким обронцима као залеђем, коју означава као „старији језички слој изразито екавског типа“ и са основним особинама КР говорног типа, а са присељеничким одликама које су се махом утапале у стариначки говор (због познатог бољег економског статуса старинаца и престижности њиховог говорног типа, затим због залеђа екавске копаоничке зоне, као и утицаја стандардног језика кроз школовање), те леву, са бројним јекавским наносима (типа *овијем, добријем, лијейијем*) који су стизали са досељеницима након аустро-турских ратова.⁶⁹ Представљене су фонетске особине, потом акценатске,⁷⁰ морфолошке – где се помињу „чврст“ деклинациони систем и стабилан инфинитив (обично без крајњег *-и*), синтаксичке – где се, између осталих неколико појединости, помиње употреба акузатива м. локатива („чини се шире на левој обали Ибра“) и удвајање личних заменица (типа *осиџави му га њџму* у зони екавског типа).⁷¹

Монографија М. Божовића *Говори Средњега Ибра*⁷² представља област која се пружа од Косовске Митровице до Рашке, а подразумева „део области Ибра и његовог слива, између планине Рогозне, са запада, и Копаоника, са источне стране“. Ова се дијалекатска област дели на четири говорне зоне, од којих су три зетско-сјеничке, а четврта је косовско-ресавска, која је са поменутиим зетско-сјеничким говорима у живој комуникацији у пределима на десној обали Ибра, чија су централна места Лепосавић и Лешак.⁷³ Тако, „средњоибарска зона, посматрана језички, не чини целину, већ се у њој запажају две струје које се у неким питањима потпуно изједначавају, у неким се приближавају, а у неким разилазе“. За старији слој, који је изразито екавски, везују се насеља с десне обале Ибра, чије залеђе представљају копаоничка зона, Брус и Александровац. У говору овога становништва је

⁶⁸ D. Barjaktarević, *Jezičke osobine leposavičke komune*, Glasnik MKiM 7–8 (1962–1963) 417–434.

⁶⁹ Исто, 417–418.

⁷⁰ Подаци дати у одељку под називом *Акцентни* не могу се сматрати нарочито поузданим; један пример послужиће овде као илустрација наше тврдње: наводећи примере типа *џрава*, аутор каже да у датим говорима нема „трансформације дугоузлазног акцента у дугосилазни [...] коју познају говори косовско-ресавске зоне“ (Barjaktarević, *Jezičke osobine*, 425). Из истога разлога се овде не представљају закључци из текста *При-*

лог истраживању акценатске системе косовске говорне зоне (в. у: Барјактаревић, *Дијалектолошка истраживања*). О овој проблему више в. у: С. Реметић, *Датив-инструментал (-локатив) множине именица а-основе са насавком -ема у говорима косовско-ресавског дијалекта*, Зборник за филологију и лингвистику 24/1 (1981) 167, фуснота 14.

⁷¹ Barjaktarević, *Jezičke osobine*, 432–433.

⁷² М. Божовић, *Говори средњега Ибра*, друго проширено издање, Приштина – Лепосавић 2008. Прво издање објављено је 1993. године.

⁷³ Исто, 349.

„стара основа брижљиво чувана и преношена са старијег становништва на присељенике. Конкретно, оно што чини карактеристику целе групе косовско-метохијских и ресавских говора среће се и овде у најизразитијој форми. То упућује на закључак да су елементи уношени са стране, из других дијалеката, били минимални или да су се губили међу особинама старијег језичког слоја“.⁷⁴

Надаље, закључак аутора је да Рогозна са Средњим Ибром представља подручје где су се снажно сударила два говорна типа – стари екавски и, донет миграцијама, ијекавски. Језичка грађа је у свим трима одељцима – *Гласовни сисџем*, *Облици* и *Синџакса* – представљена и анализирана с позивањем на зоне у којима је бележена, при чему је у свим случајевима вођено рачуна о фактору односа између старинаца и присељеника, на основу чега је и сагледаван степен унутарње диференцијације средњоибарске говорне области. Када је реч о говорима четврте зоне – оне која нас овде занима, М. Божовић истиче као најзначајније следеће три црте које их одликују:

„вокал *-e* као вредност старога гласа *јата*, што је омогућило да се овде такав изговор потпуно сачува (*несам*, *млеко*, а и *није*); наставак *-e* у дативу и локативу једнине именица женског рода старих а основа: *жене*, *мајке*; у компаративу придевских речи и одричном облику презента глагола *јесам*: *мудре^е*, *џамејне^е*, *сџаре^е*, *несам*, *неси*, *несу* (а и *није*) и др.“⁷⁵

О двама текстовима Г. Елезовића⁷⁶ из првих деценија прошлога века П. Ивић је у коментарима уз приручну библиографију у својој *Дијалектологији* записао следеће: (1) Елезовић, Гл. *Извешџај са дијалектолошког џуџовања од Вучиџрна до Пећи*: „Белешке, сумарне, несистематске и не увек најсрећније формулисане, већим делом о пећком говору и његовом односу према вучитрнском“; Елезовић, Гл. *Једна инџересанџна конџаминација у косовско-метохиском дијалекџу*: „О замечним облицима типа *еџовај*, које аутор оправдано тумачи утицајем аналогних образовања у албанском језику“.⁷⁷

Коауторски рад С. Милорадовић и Ст. Станковића, посвећен проблематици дијалекатске синтаксе,⁷⁸ по изузетку изучаваној, разматра географију различитих синтаксичких формалних експликација за исказивање праве припадности (тип *кућа мога оца*) и тзв. егзистенцијалне посвојности

⁷⁴ Исто, 61.

⁷⁵ Исто, 350.

⁷⁶ Г. Елезовић, *Извешџај са дијалектолошког џуџовања од Вучиџрна до Пећи*, СДЗБ 2 (1911) 464–473; Г. Елезовић, *Једна инџересанџна конџаминација у косовско-метохиском дијалекџу*, Гласник СНД 2 (1927) 185–189.

⁷⁷ П. Ивић, *Дијалектологија срџскохрвајског језика: увод и шџокавско наречје*, Друго издање, Нови Сад 1985, 108.

⁷⁸ С. Милорадовић, С. Станковић, *О исказивању џрипадничко-џоседничког односа у срџским народним говорима на Косову и Метохији*, у: *Косово и Метохија у цивилизацијским џоковима 1*, *Језик и народна џрадиција*, ур. Софија Милорадовић, Косовска Митровица 2010, 159–174.

(тип *сесѝра мога оца*) у конструкцијама у којима је посесор идентификован именицом, те фреквенцију употребе ових експликација у трима дијалекатским јединицама на територији Косова и Метохије, па тако и у области КР говора. За тамошње КР дијалекатско подручје (па и у говорима Средњег Ибра) утврђена је жива употреба посесивног датива, док се предлошка генитивна конструкција (*од + Г*) и посесивни беспредлошки генитив срећу у понекима од КР говора у Покрајини као не баш нарочито значајни конкуренти посесивном дативу.

У рукопису М. Букумирића *Синѝакса говора северне Метохије*, који је остао необјављен,⁷⁹ дате су основне одлике синтаксе падежа, употребе глаголских облика, реда речи, конгруенције, исказивања упитности, сложене реченице (фокус је претежно на употреби везника), и др. Репартиција предлога *од / из* за означавање порекла, потицања (*од / из Крине* и сл.) представљена је и на карти, као и појава / непостојање енклитичког облика помоћног глагола, и то испред речце *се*, када је реч о перфекту повратних глагола. Изузетно маркантна појава у области синтаксе падежа – уопштавање акузативних конструкција уместо локативних уз предлоге *у* и *на*, као и – делимично – уместо инструменталних уз тзв. месне предлоге, уклапа ове говоре у КР дијалекатски оквир, а непознат им је продор општег падежног облика у сфере употребе појединих зависних падежа. У неке од специфичности синтаксе говора северне Метохије спадају и ове: честа употреба посесивног датива м. посесивног генитива, прономинална и номинална редупликација дативних и акузативних облика, постпостављени положај атрибута у односу на номиналну или прономиналну лексему, спорадична употреба множинског облика предиката уз колективне именице, као и облика мушког рода радног придева уз именице ж. рода у множини, употреба везника *шѝо* у изричним реченицама.

Осврт на савремену дијалекатску и социолингвистичку слику српског језика на Косову и Метохији, уз помињање дотадашњих публикованих истраживачких резултата, дао је почетком две хиљадитих С. Станковић.⁸⁰ Аутор посебно указује на актуелно стање на терену у односу на некадашње ареале стариначких дијалекатских формација на овом тлу, односно – на чињеницу да српско становништво није више просторно хомогенизовано ни изблиза у мери у којој је било пре НАТО агресије на СРЈ 1999. и погрома 2004. године. Ту се више не може говорити о непрекинутом дијалекатском континууму, већ пре о изолованим језичким пунктовима, тј. о мањим или већим групама насеља у појединим областима, при чему су у северном делу Косовске Митровице, „поред стариначкога

⁷⁹ Рукопис пок. колеге Милете Букумирића добила сам од његове породице на увид и са жељом да буде приређен за штампу. Премда су поједини сегменти *Синѝаксе* објављени за ауторовог живота у виду радова (датов, акузатив, презент у говорима северне Метохије), сматрам – као неко ко

је рукопис још 2005. године рецензирао – да би га ваљало приредити и објавити као целину на корист струке.

⁸⁰ С. Станковић, *Дијалекѝи срѝскога језика на ѝлу Косова и Метохије: социолингвистѝчка скиѝа, ареал и досадашња истраживања*, ЗБРФФП 32 (2002) 51–59.

косовскомитровачкога живља, прибежиште [...] нашли и многи Срби из осталих косметских дијалекатских просторја“, а „најновији историјски развој српско-албанскога сукоба донео је преосталим Србима на Косову и Метохији неслућене промене у свим општецивилизацијским сферама живљења. Неколика повећа села на централноме Косову и у Горњој Морави постају административна, културно-просветна и здравствена српска средишта“.⁸¹

Истраживање интерферентних језичких црта поставља се као један од важних истраживачких задатака косовскометохијске језичке проблематике,⁸² па је стога то други широки план који овде представљамо – као што је и поменуто на почетку овог одељка, предочавајући заправо резултате масивне међујезичке интерференције.⁸³ Несловенски језици интензивно су деловали у овим говорима са својеврсним геолингвистичким статусом, чинећи да њихово стање у понечему не одражава развојне процесе у централним српским говорима, управо зато што су били подстицајни за успостављање одређеног репертоара појава са балканистичким (/аналитичким) предзнаком. И као што „у оквиру српског дијалекатског простора косовскометохијска област представља један периферијски српски дијалекатски комплекс“,⁸⁴ онај који суседује са једним словенским (македонским) и једним несловенским (албанским) балканским језиком, тако КР говори ове области – нарочито они у Метохији – низом својих особина сведоче о дугом и интензивном деловању једног несловенског језика.

Када је реч о српско-албанским језичким односима, навешћу само неколико најрелевантнијих података везаних за међусобне системско-језичке утицаје, ослањајући се на констатацију В. Станишића (и њену даљу разраду од стране истог аутора) да су „током свога вишевековног заједничког живота на истим просторима, гранични говори српског и албанског језика нужно [...] претрпели обостране утицаје у свим областима језичког система“,⁸⁵ те на примере – за ову прилику – са два језичка нивоа којима се ова констатација може илустровати.⁸⁶ Када је у питању фонетика српских народних говора, најпре је у оквиру акценатског система уочљив принцип неразликовања силазне и узлазне интонације, одн. одржавање, на пример, двоакценатског типа у Вучитрну и замена дугоузлазног акцента дугосилазним у метохијским говорима, док се најмаркантнија осо-

⁸¹ Исто, 253, 252.

⁸² В. о овоме и код Н. Богдановић, *Истраживачки задаци косовскометохијске језичке проблематике*, у: *Истраживања српског језика на Косову и Метохији*, Књига 1 (2008), ур. Милета Букумирић, Косовска Митровица 2010, 9–12.

⁸³ Подробније о овоме у: Ивић, *Српскохрватски дијалекти*; Реметић, *Српски народни говори*; С. Милорадовић, *Српски периферни говори: међујезички утицаји*

и балканистички процеси, *GwaryDziś 7* (2015) 71–82.

⁸⁴ П. Радић, *Глаголске ће-конструкције у говорима Косова и Метохије*, *ЈФ 60* (2004) 135–145.

⁸⁵ В. Станишић, *Српско-албански језички односи*, Посебна издања 59, Београд 1995, 47.

⁸⁶ Исто, 47–59; Букумирић, *Говори северне Метохије*, 51–181, 337–340.

бина у консонантизму односи на померање артикулације латерала *л* и *љ* (илустровано раније у тексту); потом, уочено је отврдњавање сугласника *њ* (*н'ега*); постојање африкате *s* /*дз*/ (*свона*, *џенсија*); делимично или потпуно обезвучавање финалних звучних консонаната (*зуџ*, *глаџ*, *нароџ*); умекшававање африката *ч*, *џ* (*мач'ка* / *ћараџе*, *аџ'ија* / *ћамија*). У области синтаксе истичу се нарочито три црте: сегментна аналитизација падежног система (*живим у село*, *џоџ био у Пећ*); копирање заменичког објекта (*мајка ме родила мене*, *џебе џи џознаџо*); инверзивна употреба енклитика (испред личног глаголског облика: *ме фаћа гразница*).

Даље ће у илустративну сврху овога о чему је говорено бити наведено девет језичких црта везаних за интерферентни план у севернометохијским говорима – на основу навода и примера из монографије М. Букумирића и на основу личних теренских записа. Важно је напоменути да готово све појаве које ће бити илустроване носе предзнак факултативности – употреба неке од категорија / конструкција може само имати ограничен домет и, самим тим, не „допуштати“ ишчезавање „матичне“ категорије / конструкције; дакле, реч је о углавном недоследном остваривању датих језичких појава. Неке од црта које ће бити наведене представљају резултат аналитичких процеса, или пак „аналитизам у најави“ („скраћивање“ падежне парадигме, „скраћивање“ инвентара прозодема ликвидацијом фонолошког тона, па и свођење два пара африката на један пар). (1) Када је реч о северној Метохији, „на југоисточном делу територије (у селима са претежнијим утицајем албанског језика – нап. С. М.) акценатска ситуација је слична вучитрнској“, што значи да се свођење инвентара прозодема ликвидацијом фонолошког тона огледа у томе да се дугосилазни акценат спорадично јавља наместо дугоузлазног: *врџџа*, *џрџа*, *вџно*, *врџе*, *ви знџе*, *исџем*.⁸⁷ (2) Изговор африката *ч* и *џ* разликује се по акустичком утиску од књижевног, јер га карактерише флукутозност; оне се, наиме, најчешће изговарају са умекшавањем, које иде од слабо приметног до веома изразитог. Подаци из села са већинским албанским становништвом сведоче о томе да се африката *ч* изговара толико умекшано да је нестало опозиције између *ч* и *ћ* (*ћараџе*, *ћеџири године*, *да џи џрићам*), па тако и опозиције између *џ* и *ђ* (*у ћамију*, *из џеја*, *они имају ођу*).⁸⁸ Даље, нарушен однос африкатских парова *ч* и *џ*, *ћ* и *ђ*, које се „своде на један ред“, разрешава се овде у корист *ћ* и *ђ*. (3) Фонема *х* је присутна „у градским говорима православних Срба у Пећи и Ђаковици“, и у турцизмима и у понеким домаћим лексемама: *хоџа*, *ханума*, *кџ беху на венћање*, иако В. Станишић сматра да ту није могло бити знатнијег утицаја албанског језика, будући да је спирант *х*, који се „боље чува на северу него на југу“, ипак „веома

⁸⁷ Букумирић, *Говори северне Метохије*, 60–61.

⁸⁸ Исто, 143–144. Разлоге за овакво свођење Р. Младеновић проналази „у ближем контакту српског становништва с албанским

северногегијским говором у коме је управо оваква ситуација“, в.: Р. Младеновић, *Судбина африкаџа на југозајпаду Косова и Метохије у свеџлу балканске језичке иџтерференције*, *Probleme de filologie slavă* 15 (2007) 258–259.

нестабилан широм албанске територије⁸⁹ (4) Потпуно или делимично обезвучавање финалних звучних консонаната уочено је такође у овим говорима: *бубрек, кукурус, никай̄; шамо у луџ^к*.⁹⁰ (5) Иако чувају синтетичку деклинациону структуру, српски севернометохијски говори имају делимично „поколебан“ овај систем, што се огледа превасходно у интензивној тежњи ка унификацији, која је исказана у неутрализацији опозиције падежа циља кретања и падежа места и у уопштавању акузатива у служби локатива, ређе и инструменатала: *смо на једну софру јел’и, била ми је ћерка у Београд, ш̄ио су шамо живел’и у Дрновац,*⁹¹ *свако за ос̄иал седи, йал’имо йред иконе.*⁹² (6) Аналитички принцип у поређењу придева, као балканска иновација, присутан је у овим говорима, а често је проширен и на друге врсте речи: *йо висок је бијо, йо је укусно јело, йо јачи* (практично дуплирана компарација), *највередна, најс̄иаро одело*, па тако и *йо кукавица, йо ш̄е не вол’и, најсвој.*⁹³ (7) На овоме терену редукована је употреба инфинитива, тако да се у градњи футура I чешће употребљава презент с везником *да*: *кол’ико ће моја ћерка да седи у гост̄е, йосена ће да йтражи младу, ће д идеду у Србију,*⁹⁴ а *да*-конструкција се среће и у примерима типа *како йреба да се живи, йиш н умеш да йеваш, мораж да у чуваш.*⁹⁵ (8) Примери прономиналне редупликације забележени су у КР севернометохијским говорима: *он ми вел’и мене, мене да ме йиша, ја йиш йоручи ш̄ебе, не видим ш̄е ш̄ебе, њега су га убил’и.*⁹⁶ (9) Линеаризација клитика, тј. проклитизација заменичких и глаголских енклитика и повратне форме *се*, илуструје се понеким примером у српским говорима северне Метохије: *ме фаћа гразница* (лични теренски запис), *и га маскира добро, сам био нес̄иособан, смо радил’и са зайрегом*, па тако и *би рекл’и мене.*⁹⁷

ПРЕГЛЕД ИСТРАЖЕНОСТИ

Сведен преглед појединих библиографских јединица од значаја за КР говоре на косовскометохијском терену даћемо овом приликом пре свега ради подробнијег увида у меру њихове истражености, па и у степен

⁸⁹ В. Станишић, *Српско-албански фонолошки односи између уш̄ицаја и ареалног јединства*, у: *Теорија дијахроничке лингвистике и проучавање словенских језика, Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија*, Књига 4, ур. Јасмина Грковић-Мејџор, Милорад Радовановић, Београд 2010, 169.

⁹⁰ Букумирић, *Говори северне Метохије*, 180–181.

⁹¹ Исто, 337, 339–340.

⁹² Примери су преузети из рукописа *Синшаксе* М. Букумирића, стр. 60–61.

⁹³ Букумирић, *Говори северне Метохије*, 238–239.

⁹⁴ Исто, 322, 335.

⁹⁵ Исто, 323, 329, 332.

⁹⁶ Исто, 220, 222.

⁹⁷ Примери су преузети из рукописа *Синшаксе* М. Букумирића, стр. 78. „Само контактно позиционирање предикатскофразних енклитика према личном глаголском облику подстакнуто је средњовековним романитетом (Павловић 2011: 45), а овакво позиционирање својство је и савременог румунског и албанског језика, затим бугарског језика“ – Р. Младеновић,

дескрипције појединих језичких нивоа у овим говорима, а тај преглед може послужити као основа за излучивање лингвогеографских целина, тема и сегмената, појединачних језичких црта које треба да се нађу на списку истраживачких задатака – првенствено ради истраживања неисстраженог и недовољно или непотпуно истраженог.

За ову прилику сачинили смо мини-библиографију за коју верујемо да ју је сврсисходно приложити уз овако насловљену тему. Библиографија која представља прилог овоме раду односи се на студије, речнике и ауторске радове који се у целини, знатнијим својим делом, или пак по основу избора неке значајне појаве тичу КР говора на тлу Косова и Метохије, и она садржи двадесет имена са преко 90 библиографских јединица.⁹⁸ Најзаступљенији су по својим радовима Милета Букумирић и Голуб Јашовић, који су и родом с терена који су истраживали и о коме су писали, а који је у наслову овде обрађиване теме. Свакако, без обзира на наш труд да ова библиографија буде што исцрпнија и што свеобухватнија, не може се рећи да је она потпуна јер је, неизбежно, нека јединица из ње изостала. Библиографија је начињена прегледом свих бројева (у штампаном или електронском виду) часописа *Зборник Филолошког факултета у Приштини*, доцније преименованог у *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* (почев од 2002), затим часописа *Баштина* (издавач: Институт за српску културу, најпре са седиштем у Приштини, а након изгона – у Лепосавићу),⁹⁹ те појединих бројева часописа *Јужнословенски филолог*, *Зборник Машице српске за филологију и лингвистику* и *Српски језик*, као и прегледом библиографија професора који су радили или раде на (раније Филолошком и потом) Филозофском факултету у Приштини (данас са привременим седиштем у Косовској Митровици) и који су живели на тлу Покрајине, или су и родом Косовци / Метохијци: пок. Данило Барјактаревић, пок. Милосав Вукићевић, Маринко Божовић, пок. Милета Букумирић, Голуб Јашовић, али и прибирањем текстова српских дијалектолога из других универзитетских / научних средина који су се понеким својим радом дотакли одлика косовско-ресавских говора на тлу Косова и Метохије, при чему је Павле Ивић говорио Косова и Метохије у целини представљао у својим дијалектологијама, делом у студијама из области историјске дијалектологије и у два засебна рада:

Линеаризација предикатскофразних енклитика у говорима јужног Косова и јужне Метохије, ЈФ 69 (2013) 405.

⁹⁸ На самом почетку Библиографије дате су електронске адресе на којима се могу наћи библиографије радова објављених у *Зборнику Филолошког факултета у Приштини*, у *Зборнику радова Филозофског факултета у Приштини* (који се сада објављује у Косовској Митровици), као и у часопису *Баштина* – Приштина / Лепосавић.

⁹⁹ У овоме часопису су текстови из области лингвистике и филологије веома слабо заступљени, што би свакако требало променити ако се има у виду терен на коме се Институт налази и оно што је његова научна и стручна мисија, а садашња позиција *Баштине* на листи домаћих научних часописа за хуманистичке науке Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС (у категорији М 51) томе свакако може допринети.

*Дијалектолошка истраживања српских говора Косова и Метохије, Два стариначка српска дијалекта на тлу Косова и Метохије,*¹⁰⁰ а Слободан Реметић је о њима писао у синтетичком раду под насловом *Стара Србија и дијалекатска карта српског језика* (2015), док је у једном свом претходном раду – *Српски народни говори Косова и Метохије у светлу међујезичке и међудијалекатске интерференције* (2004) – дао згуснут преглед резултата међујезичке и међудијалекатске интерференције у овим говорима.¹⁰¹

Поред поменутих текстова синтетичког и прегледног типа, пре свега Павла Ивића, а потом и Слободана Реметића, те једнога рада С. Станковића који даје актуелни преглед ареалног и социолингвистичког плана (2002),¹⁰² као и рада Ј. Марковић у коме је дат инвентар особина косовскометохијских говора у целини (2010),¹⁰³ из списка дијалектолошких написа о КР говорима на косовскометохијском терену по опсежности се издвајају монографија о говорима северне Метохије М. Букумирића (2003), као и његова интердисциплинарна монографска публикација о Гораждевцу (2007), те монографија о средњоибарској говорној зони М. Божовића (2008), којој је претходила обимнија студија Д. Барјактаревевића о овим говорима (1964–1965).¹⁰⁴ Од публикација нешто старијег датума, ту је дводелна студија Д. Барјактаревевића о косовском дијалекатском типу, подељеном на јужну, централну и северну зону (1971, 1972),¹⁰⁵ затим његова монографска студија о говору Срба у Метохији (1979), као и један обимнији рад о говорним особинама тзв. лепосавићке комуне (1964), при чему се мора скренути пажња на израније уочену недовољну

¹⁰⁰ П. Ивић, *Целокућна дела, Расправе, студије, чланци, 2. О дијалектологији*, прир. Слободан Реметић, Сремски Карловци – Нови Сад 2018.

¹⁰¹ Овде изражавам велику захвалност колегама библиотекарицама на изузетном залагању да ми учине доступним све публикације које су ми за припрему овога текста и израду мини-библиографије биле потребне: Љиљани Башић из Народне библиотеке Србије, Маријани Пешић из Каталога Библиотеке САНУ, Верки Стевић и Невени Ђорђевић из Библиотеке Филозофског факултета у Косовској Митровици. Такође, посебну захвалност дугујем и колегиницама Југослави Ракић Младеновић, Емилији Рецић Мирковић и Милицы Дејановић са истог факултета, као и колегиницама Марији Јефтимијевић Михајловић и Весни Зарковић из Института за српску културу у Лепосавићу, те колеги Ненаду Ивановићу из Института за српски језик САНУ. На приложеним

библиографским подацима о радовима посебно се захваљујем професору Слободану Реметићу, колегама Првославу Радићу и Голубу Јашовићу, као и господину Зорану Букумирићу, који ми је доставио грађу из заоставштине свога оца, нашег покојног колеге Милете Букумирића – његову библиографију и рукопис *Синтаксе говора северне Метохије*.

¹⁰² Станковић, *Дијалекти српског језика*.

¹⁰³ Ј. Марковић, *Косовскометохијске одлике српских народних говора*, у: *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима 1, Језик и народна традиција*, ур. Софија Милорадовић, Косовска Митровица 2010, 145–158.

¹⁰⁴ Д. Барјактаревевић, *Средњоибарска говорна зона*, ЗБРФФП 2 (1964–1965), 57–113.

¹⁰⁵ Д. Барјактаревевић, *Косовски дијалекатски тип*, ЗБРФФП 8 (1971) 1–33; Д. Барјактаревевић, *Косовски дијалекатски тип: наставак*, ЗБРФФП 9 (1972) 1–58.

поузданост података у појединим текстовима овог аутора, и то не само оних (овде већ поменутих) на плану прозодије, па је тако, на пример, остала при испитивању говора Метохије неуочена специфичност у виду наставка *-ема* у дативу-инструменталу (ређе и у локативу) множине код именица *a*-основе.¹⁰⁶ Једини прилог о говорима околине Подујева, тј. Малог Косова, написао је М. Вукићевић (1993). Голуб Јашовић је аутор већег броја радова који се тичу лексике и терминологије, као и употребе дијалектизама у језику појединих писаца, а објавио је и опис говора Пећког Подгора (1995/96) и пастирску терминологију ове области (1997).¹⁰⁷ Првослав Радић је заступљен текстовима о присуству неоакута на косовскометохијском терену (2010, 2013), док је С. Милорадовић представила истраженост ових говора у оквиру пројеката лингвистичке географије (2004)¹⁰⁸ и из етнолингвистичких транскрипата излучивала одређене језичке особине (2010).

Када је реч о језичким нивоима, синтакса је, по обичају, давана само у појединачним запажањима, изузимајући неколико радова М. Букумирића који су излучени из необјављеног рукописа *Синџакса говора северне Метохије* и једног коауторског рада о начинима исказивања посесивности,¹⁰⁹ на творбу, такође, фокус истраживача није бивао особито усмераван, док су се аутори у својим студијама и радовима претежно усмеравали на фонетско-фонолошки (и прозодијски посебно), морфолошки и лексички план (поред описа различитих терминологија, по правилу из области материјалне културе, ту је и понеки рад о позајмљеницама и међујезичкој интерференцији).

„Данас знамо да смо за многе крајеве задоцнили, насилне промене етничке слике Косова и Метохије траже да материјал пописујемо од информатора у прогонству, расутих по осталој Србији и Црној Гори. А заувек је, изгледа, изгубљен корпус досадашње социјалне раслојености свих урбаних и многих руралних српских идиома, као и колективи носилаца резултата језичких интерференција у билингвалним косовскометохијским срединама.“¹¹⁰

Ипак, и поред пуне свести о присутним, немалим потешкоћама и препрекама, морамо овде предочити да на целовите дијалектолошке описе и даље чекају: (а) околина Косовске Митровице, (б) околина Подујева или

¹⁰⁶ О овој занимљивој дијалекатској појави и њеном неуочавању у метохијским селима Тучеп и Осојане пише Реметић, *Датив-инструментал*, 165–169, наводећи знатан број примера с наставком *-ема* из грађе коју је сакупио за потребе ОЛА и СХДА у селима Србовац, Тучеп и Осојане. Такође, знатно доцније, примере са овим наставком бележиће и Букумирић, *Говори северне Метохије*, 212–213.

¹⁰⁷ Г. Јашовић, *Пастирска терминологија Пећког Подгора*, Исток 1997.

¹⁰⁸ С. Милорадовић, *Исцртаженост српских народних говора Косова и Метохије у оквиру пројеката лингвистичке географије*, ЈФ 60 (2004) 125–134.

¹⁰⁹ Милорадовић, Станковић, *О исказивању пријадничко-поседничког односа*.

¹¹⁰ Станковић, *Дијалекти српскога језика*, 257.

Мало Косово, (в) насеља тзв. северне зоне косовских говора – она чији се говор у литератури сврстава у тзв. прелазни (оквирно око линије Гојбуља – Прилужје, на правцу Косовска Митровица – Вучитрн – Бабин Мост код Приштине). Такође, и нека појединачна насеља са КР говорним типом заслужила би дијалектолошку студију, као што се, на пример, монографско представљање јужнокосовског села Гатње, чији је говор описао Р. Младеновић, показало несумњиво оправданим. Све речено произлази из тога што су неки постојећи описи непотпуни, неки су сиромашнији грађом, а неки су – као што су доцнија темељитија истраживања потврдила – и недовољно поуздани на плану бележења акцената, па и неких других језичких црта, и(ли) на плану интерпретације постојећег материјала. Северна Метохија је монографски и лексикографски представљена, при чему се увек могу очекивати и нове, допунске информације, али оне у овом случају најпре могу доћи путем разговора с расељеним лицима.

Свакако, посебно место заузимају два дијалекатска речника, нажалост једини са читавог косовкометохијског па и КР просторја, а то су *Речник косовско-метохиског дијалекта* Гл. Елезовића, још из давних тридесетих година прошлог века, и *Речник говора северне Метохије* М. Букумирића, објављен 2012. године. Будући да прво издање *Српског рјечника* Вука Карацића из 1818. године слови за први српски дијалекатски речник, другим се може сматрати *Речник косовско-метохиског дијалекта* Глише Елезовића, који потиче са косовско-ресавског подручја, а чији је први том објављен 1932, а други том – 1935. године.¹¹¹ „У највећој мери то је речник Елезовићевог родног Вучитрна, али и десетак околних села и села косовског Поибарја, као и метохијских села из околине Истока, Клине, Србице, Пећи и Дечана. Речник садржи лексеме којих нема у Вуковом и Броз–Ивековићевом речнику и у речнику Југославенске академије знаности и умјетности.“¹¹² О значају и дOMETИМА тога речника најбоље сведоче наводи из приказа који је поводом његовог фототипског издања (1998) написао П. Ивић, па већ и сам наслов тога приказа – *Сјоменик српског језика*:

„Мало има књига о српском народу на Косову које би се по садржајности, по количини поузданих обавештења могле мерити са Речником Глише Елезовића. [...] Пажљивом оку неће промаћи ни висока етнографска вредност Елезовићевог речника. Из њега се сазнаје много о народном животу, материјалној и духовној култури, схватањима, о везама са народима чији припадници живе у самом Вучитрну као суграђани Срба. [...] У једном погледу тај речник

¹¹¹ Г. Елезовић, *Речник косовско-метохиског дијалекта* I, Приштина 1998. [Речник косовско-метохиског дијалекта: свеска прва, СДЗБ 4 (1932) Београд]; Г. Елезовић, *Речник косовско-метохиског дијалекта*, II, Приштина 1998. [Речник косовско-метохиског дијалекта: свеска друга СДЗБ 6 (1935), Београд].

¹¹² Р. Стијовић, *Дијалекатски речници*, у: *Српска лексикографија од Вука до данас: каталог изложбе*, ур. М. Тешић, Р. Драгићевић, Н. Ивановић, Београд 2018, 176–177.

остаје једини: само се у њему систематски утврђује порекло страних речи одомаћених у неком српском говору.¹¹³

Речник говора северне Метохије објавио је Милета Букумирић 2012. године у издању Института за српски језик САНУ.¹¹⁴ Завршна испитивања аутор је прекинуо због трагичних догађаја из 1999. године, када су након НАТО бомбардовања Срби протерани са ових простора, али их је наставио кроз разговоре са саговорницима избеглим у централну Србију. Аутор је настојао да пружи увид у целокупну, а не само у диференцијалну лексику Срба старинаца који су говорници КР дијалекта (при чему је неспорно да ниједан речник не може садржати све речи које су у једноме идиому у употреби), са ослонцем на грађу из тридесет пункова северне Метохије, посебно сакупљану и помоћу упитника сачињених за тзв. тематску лексику (различите терминологије). Аутор у уводном тексту наводи да „илустративни материјал обилује подацима о фонетским и морфолошким особеностима говора“,¹¹⁵ али неспорно је тај материјал користан извор и за синтаксичке особености. У рецензији којом је овај речник препоручен за објављивање записано је и следеће:

„Овакве књиге никада не могу бити прекобројне, јер чињенице похрањене у њима представљају драгоцен прилог различитим културолошким и научним дисциплинама. Тако ће и *Речник говора северне Метохије* заслужити пажњу посленика у области ономастике и дијалектологије, етнологије и фолклористике, историографије и сеоске привреде. Материјал који доноси овај речник може бити подједнако значајан и занимљив истраживачима из различитих области, јер доноси различите врсте информација. [...] Те ће изолексе поуздано сведочити о неким етнокултуролошким датостима, а пажњу филолога усмераваће на питања лингвистичког одраза тзв. контактних ситуација“ (С. Милорадовић).

Тематски речници који обухватају лексику са косовско-ресавског терена доносе претежно терминолошку лексику, која најчешће потиче са терена северне Метохије, а аутори ове врсте прилога углавном су Милета Букумирић и Голуб Јашовић.

Ваља овде подсетити и на податак да је у Косовској Митровици и Звечану 15. и 16. новембра 2002. године, у организацији Филозофског факултета у Косовској Митровици, одржан научни скуп са темом „Српски језик у контексту актуелне језичке политике на Косову и Метохији“, а једна од четири предложене теме од стране Организационог одбора била је *Стање и њерсејективна српских говора на њилу Косова и Метохије*, и у оквиру ње је саслушано десет реферата који су се тицали стања српских

¹¹³ П. Ивић, *Сјоменик српског језика: универзитетска библиотека, Приштина 1998*, Баштина 8 (1997/8) 237–240.

¹¹⁴ Букумирић, *Речник*.

¹¹⁵ Исто, 8.

говора и програма даљег проучавања српских дијалеката и других идиома српског језика на тлу Покрајине (нажалост, поједини реферати су у виду радова доцније објављених у различитим научним публикацијама, будући да се зборник излагања и материјала поднетих на овоме скупу у догледно време није био појавио). Том приликом представљено је и заснивање пројекта под насловом *Истраживање словенских говора на Косову и Метохији*, двогодишњег пројекта чији је носилац био Институт за српски језик САНУ, а за чију је реализацију средства издвојио Унеско, и који је резултирао сачињавањем великог броја аудио-записа и њиховим стручним похрањивањем уз помоћ савремених технологија. Дакле, то је такође један од релевантних извора за проучавање КР говора са терена Покрајине (саговорници су махом били тзв. интерно расељена лица и налазили су се у колективном или приватном смештају у централним деловима Србије).

Након НАТО агресије и прогона српског становништва 1999. године, а посебно након организоване акције шиптарских терористичких група 2004. године, КР говори на тлу Покрајине, изузев области на крајњем северу, доживели су на своме изворном терену готово па лингвоцид, будући да су управо носиоци ових говора у највећој мери постали тзв. интерно расељена лица, пре свега прогнаници из метохијских села, смештени углавном у колективне центре, док се они који на Космету претрајавају налазе у ретким и расутим оазама. Од тридесет севернометохијских насеља која је М. Букумирић посетио за потребе израде своје монографије о говорима дате области, у ковитлацу НАТО агресије и шиптарских терористичких акција, само ће у два насеља северне Метохије, а то су Гораждевац (Пећ) и Бање (Источки Подгор), претрајати српски живаљ. Тако су овде помињане студије и радови рађени на корпусу који с протоком година постаје – као што на почетку већ рекосмо – све више социолингвистичка, а све мање дијалектолошка категорија, будући да углавном живи у „горко стиснутим устима“ – казано речима Исидоре Секулић – *интерно расељених* Метохијаца.

ИСТРАЖЕНОСТ НА ПЛАНУ ЛИНГВИСТИЧКЕ ГЕОГРАФИЈЕ

Такође, поред класичних дијалектолошких истраживања, треба поменути истраживања ових говора на плану лингвистичке географије. Када је реч о међународним пројектима, за *Европски лингвистички ајлас* испитан је један КР пункт у Покрајини – Тучеп код Истока, који се налази и у мрежи *Ојшћесловенског лингвистичког ајласа* (носи бр. 79), а уз њега и Србовац код Звечана (носи бр. 80). За *Српски дијалектолошки ајлас* (раније *Српскохрватски дијалектолошки ајлас*) одређена су на територији јужне покрајине 22 КР пункта, од којих је у неким попуњен читав тзв. велики упитник (са преко 2.000 питања разврстаних у 14 тематских области), а у неким – прва два (сваки са око 160 питања) или прва четири (трећи са око 100 и четврти са око 130 питања) мала лек-

сичка упитника. Тај број је нешто мањи од трећине укупног броја предвиђених за истраживање КР пунктова, који износи 77, а од чега су два на територији Румуније и један на територији Мађарске. Реч је о четири пункта код Лепосавића – Сочаница, Јелакце, Баре и Бело Брдо, по три пункта код Подујева – Батлава, Горња Лапаштица, Доња Репа, као и код Зубиног Потока – Брњак, Зупче и Лучка Ријека, по два код Пећи – Бело Поље и Гораждевац, Клине – Кијево и Дрсник, Истока – Љубожда и Тучеп, те о још шест појединачних пунктова: Лоћане (Дечани), Кузмин (Косово Поље), Рудник (Србица), Бабин Мост (Обилић), Гојбуља (Вучитрн), Србовац (Звечан). Додатно, фонолошке описе говора Тучепа и Србовца урадили су коауторски Павле Ивић и Слободан Реметић за књигу *Fonološki opisi srpskohrvatskih / hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*.¹¹⁶

Пресек истражености српских народних говора Косова и Метохије у оквиру пројеката лингвистичке географије дат је пре петнаест година.¹¹⁷ Тада је забележено следеће:

„За *Српскохрватски дијалектолошки атлас*, касније преименован у *Српски дијалектолошки атлас*, предвиђено је да се испита 51 пункт на територији Косова и Метохије. Број испитаних пунктова годинама је био процентуално мањи у односу на тај број у другим деловима подручја српскохрватског језика. ‘Узрок тој ситуацији лежи у чињеници да смо ми пре три године удвостручили број планираних пунктова на Косову, желећи да се то подручје обради детаљније од осталих. Задатак регистровања дијалекатске слике ту је очигледно хитнији него другде. Испитивачи су суочени с миграционим процесом који води ишчезавању српског живља у многим насељима’ (Ивић 1991: 219–220). Својевремено је при Академији наука и уметности Косова постојао и био активан Одбор за српскохрватске дијалекте у коме су, поред тамошњих колега, били и београдски дијалектолози Павле Ивић и Асим Пецо. Израђен је план рада и испитано је неколико месних говора. Коначна мрежа пунктова за *Српскохрватски дијалектолошки атлас* није била израђена, у првом реду, због недостатка прецизних података о етничком саставу свих насеља тадашње АП Косово. Сачињен је, заправо, нацрт који је – на основу увида теренских истраживача – на лицу места могао бити мењан и допуњаван. У том смислу је требало означити на демографској карти сва места у којима живе носиоци српског језика (сами или заједно са другима), а на карти посебно означити насеља у којима нема стариначког живља, већ у њима живи колонизовано становништво. И тек након обављања

¹¹⁶ *Fonološki opisi srpskohrvatskih / hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Posebna izdanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, knj.

LV, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 9, Sarajevo 1981.

¹¹⁷ Милорадовић, *Истраженост српских народних говора*.

тог посла могло се приступити изradi мреже пунктова. Мрежа је требало да буде нарочито густа у најугроженијим крајевима, тј. у оним крајевима у којима је иселјавање Срба највише напредовало. Планирано је да испитивања отпочну на целом простору Покрајине, и то у најрепрезентативнијим пунктовима, како би се што пре добили узорци из свих крајева.¹¹⁸

У том тренутку могло се рећи да су сразмерно боље били испитани призренско-јужноморавски пунктови на тлу Покрајине – њих 23 од 27 предвиђених, док је у областима са косовско-ресавским говорима било испитано 12 пунктова од 19 предвиђених.

На основу, пре свега, података из архиве Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе при САНУ, али и нешто личних забелешки аутора овога текста током рада у Одбору (1988–2002), може се дознати да је мрежа пунктова за *Српски дијалектолошки атлас* на терену Косова и Метохије проширивана у два наврата. Први пут је то учињено након што је М. Вукићевић према попису из 1981. године начинио тзв. радну карту „насеља са српскохрватским језиком“, па су на основу ње списак крајем осамдесетих удвостручили П. Ивић, С. Реметић и М. Вукићевић. Друга допуна дошла је две деценије касније. Наиме, на допис који је 5. новембра 2002. упутио Одељењу језика и књижевности САНУ директор Института за српски језик САНУ и руководилац пројекта *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора* С. Реметић стигао је потврдан одговор – „да даљи рад на пословима из области дијалектологије и ономастике буде пројекат од националног значаја под старањем САНУ, а да се кадровска питања и ангажовање стручњака обаве преко Института за српски језик“ (допис 717/1, од 26. новембра 2002). За ову тему је од значаја да су у 2005. години одржана два радна састанка оперативног тима Комисије за СДА, на којима је, између осталог, утврђена и мрежа пунктова Атласа, након чега је у периоду 2006–2008. уследило прикупљање грађе у новоустановљеним пунктовима згуснуте мреже на тлу Косова и Метохије.

ПРИОРИТЕТНЕ ТЕМЕ И ПИТАЊА ЗА БУДУЋА ИСТРАЖИВАЊА

Уколико говоримо са аспекта крупних тема за будућу дијалектолошку обраду КР говора на тлу Косова и Метохије, а притом се тешње везујући и за поједине обласне целине, неопходно је овде издвојити следеће: (1) прозодијски систем – неоакут, као и „растакање“ базичног акценатског система услед међујезичке, али и међудијалекатске интерференције, (2) интерферентни план са што потпунијим списком језичких црта на релацији словенски – несловенски језички систем, (3) меру и природу анализације, одн. балканизације говорā у непосредном суседству са

призренско-јужноморавским говорима, где посебно место заузима морфосинтакса.

На основу свега прегледаног могу се оквирно предложити целине које су од значаја за даља или допунска истраживања КР говора на тлу јужне српске покрајине, непрекидно водећи рачуна о слоју стариначких говора, потом о слоју досељеничких говора, као и о утицају албанског језика и на једне и на друге, иако се линије диференцијације не повлаче тако лако „у дијалекатском пејзажу ситнозрне структуре, измрвљеном многим групним досељавањима с разних страна“.¹¹⁹

- Након „надношења над картом“ треба осмислити усмерена и подробна истраживања везана за различите језичке нивое у појединим обласним целинама, уз скретање пажње на чињеницу да су најмање обрађивани деривациони и синтаксичко-семантички план, а истраживачка пажња могла би се усмерити и ка бројним позајмљеницама из турског и албанског језика. Уз теренске записе везаног говора на различите теме треба сакупити и одговоре по постојећем синтаксичком упитнику¹²⁰ – пре свега у оквиру падежне проблематике, употребе глаголских облика и реда речи. Тек након претходно обављених корака биће могуће сачинити ареалне приказе појединих језичких особина.
- Приоритетно место у будућим истраживањима КР говора с терена Косова и Метохије треба дати прозодијском нивоу. У оквиру њега, пак, прво место по ургентности и значају заузима убицирање и утврђивање мере заступљености неоакута – наслеђено стање чува се углавном још код старијих говорника. Такође, темељито треба утврдити врсту и меру промена уопште – и на плану инвентара и на плану дистрибуције прозодема, што се може учинити и на онову постојећих аудио-записа, те акцентованих дијалекатских текстова и примера-илустрација у студијама, радовима и речницима / збиркама речи. И као треће, одређене промене уочене на плану прозодије неопходно би било испитати методама експерименталне фонетике.
- Будући да је развој појединих сегмената КР говора на Косову и Метохији, у срединама са дугим и интензивним словенско-несловенским етнојезичким и етнокултурним контактима ишао друкчије од развоја типичног за ове говоре на терену централне Србије, долазило је до промена које су захватале све нивое језичке структуре, само неке у мањој а неке у већој мери. Даље бележење и анализирање тих промена, које се као резултат међујезичке интерференције налазе у склопу реорганизације структуре ових српских говора, представља посебан задатак. С једне стране, може се допунити постојећи списак,

¹¹⁹ Ивић, *Српскохрватски дијалекти*, 95–96.

¹²⁰ С. Ракић-Милојковић, *Синтаксички упитник за говоре косовско-ресавске и призренско-тимочке дијалекатске зоне*, СДЗб 41 (1995) 525–570.

а с друге стране – ставке с тога списка могу се илустровати знатнијим бројем примера и примерима пореклом из више обласних целина.

- Резултати дугог и непосредног контакта са носиоцима призренско-јужноморавског дијалекта сведоче о завидној експанзивној снази балканистичких „таласа“, одн. о томе да се и народни говори који формално не припадају балканском језичком савезу нису могли одупрети њему иманентним процесима конвергенције, па стога посебно треба пропратити балканистичке иновације у КР говорима с подручја Покрајине. На другој страни, пажњу изискује стање у насељима у којима има утицаја суседа ијекаваца, где се пре свега мисли на зетско-сјеничке говоре (чији су носиоци стигли из Црне Горе) у области Метохије, уз утврђивање мере „преврелости“ дате језичке мешавине у одређеним насељима. Обласно и шире гледано, то је питање односа стариначких говора и говора досељеника из динарских предела, те мешања дијалекатских типова, из чега проистичу датости које су резултат међудијалекатске интерференције.
- Посебан план истраживања, овде од значаја и због актуелног стања на терену Покрајине, могао би представљати језик писаца, чија је заступљеност у текстовима лингвиста назначена у приложеној мини-библиографији тек покојом јединицом, а код којих се КР дијалекатски тип налази у основици њихових приповедачких форми или у основици идиома појединих јунака (Петар Д. Петровић, Никодим Савић, Драгољуб Луне Симоновић, Драгутин Мићовић, Крста Алексић, Димитрије Петровић, Данило Николић, Тома Радосављевић и др.).

И да закључимо овај текст речима П. Ивића које изнова сведоче о усуду српског становништва с косовскометохијских простора и о усуду српских народних говора које је тај живаљ, уз остале реликвије, разнео све до Чобанца код Будимпеште:

„Био је то почетак исељавања под притиском (мисли се посебно на аустро-турски рат и крај XVII века, нап. С. М.), настављеног затим током три столећа која су следила. Данас су делови косовско-ресавског и призренско-јужноморавског дијалекта ван територије Покрајине далеко већи од матичних области тих дијалеката у Покрајини. Бројност Срба који говоре тим дијалектима у зонама насељавања речито сведочи о томе да је пресељеника морало бити врло много. Тако се дијалектологија показује као важан извор за познавање етноисторије.“¹²¹

¹²¹ Ивић, *Два стариначка српска дијалекта*, 121.

- Барјактаревић Д., *Средњоибарска говорна зона*, Зборник радова Филозофског факултета у Приштини 2 (1964–1965) 57–113.
- Барјактаревић Д., *Косовски дијалекајски тииј*, Зборник радова Филозофског факултета у Приштини 8 (1971) 1–33.
- Барјактаревић Д., *Косовски дијалекајски тииј: насїавак*, Зборник радова Филозофског факултета у Приштини 9 (1972) 1–58.
- Барјактаревић Д., *Дијалекїолошка исїраживања*, Приштина 1977.
- Барјактаревић Д., *Говор Срба у Меїхохији*, Приштина 1979.
- Богдановић Н., *Исїраживачки заџаџи косовскомейхохијске језичке їроблемаїишке*, у: *Исїраживања срїског језика на Косову и Меїхохији*, Књига 1 (2008), ур. Милета Букумирић, Косовска Митровица 2010, 9–12.
- Божовић М., *Говори средњегга Ибра*, друго проширено издање, Приштина – Лепосавић 2008.
- Букумирић М., *О неким їозајмљеницама из албанског језика у говорима северне Меїхохије*, Јужнословенски филолог 56, бр.1/2 (2000) 163–170.
- Букумирић М., *Говори северне Меїхохије*, Српски дијалектолошки зборник 50 (2003) 1–356.
- Букумирић М., *Терминологија куће и їокућсїва у северној Меїхохији*, Српски дијалектолошки зборник 53 (2006) 375–548.
- Букумирић М., *Живої Срба у Гораждевицу*, Посебна издања 61, Београд 2007.
- Букумирић М., *Акценай глагола у говорима северне Меїхохије*, у: *Исїраживања срїског језика на Косову и Меїхохији*, Књига 2 (2009), ур. Милета Букумирић, Косовска Митровица 2010, 11–87.
- Букумирић М., *Речник говора северне Меїхохије*, Монографије 15, Београд 2012.
- Вендина Т. И., *Тийологија лексических ареалов Славии*. Москва – Санкт-Петербург 2014.
- Вукићевић М., *Говор Срба у Малом Косову*, Зборник Филолошког факултета у Приштини 3 (1993) 32–51.
- Вукићевић М., *Огледи из дијалекїолошких исїраживања*, Приштина 1993.
- Елезовић Г., *Извешїај са дијалекїолошког їуїїовања од Вучїїїрна до Пећи*, Српски дијалектолошки зборник 2 (1911) 464–473.
- Елезовић Г., *Једна инїтересанїна конїаминација у косовско-меїхохиском дијалекїу*, Гласник Скопског научног друштва 2 (1927) 185–189.
- Елезовић Г., *Речник косовско-меїхохиског дијалекїа I*, Приштина 1998. [*Речник косовско-меїхохиског дијалекїа: свеска їрва*, Српски дијалектолошки зборник 4 (1932) 1–477]
- Елезовић Г., *Речник косовско-меїхохиског дијалекїа, II*, Приштина 1998. [*Речник косовско-меїхохиског дијалекїа: свеска друга*, Српски дијалектолошки зборник 6 (1935) 1–543, прилози 547–587].
- Ивић П., *Дијалекїологија срїскохрваїског језика: увод и шїїокавско наречје*, друго издање, Нови Сад 1985.
- Ивић П., *Срїскохрваїски дијалекїи. Њихова сїрукїура и развој. Прва књига. Ойшїа размаїрања и шїїокавско наречје*, у: Павле Ивић, *Целокуїна дела*, ред. Милорад Радвановић, Сремски Карловци – Нови Сад 1994.
- Ивић П., *Сїоменик срїског језика: Глигорије Глиша Елезовић: „Речник косовско-меїхохиског дијалекїа“, Инсїїїїуїї за срїску куїїуру, Куїїїурна манифесїација „Глигорије Глиша Елезовић“, Народна и универзїїїїска библиоїїека, Пришїїїна 1998*, Баштина 8 (1997–1998) 237–240.
- Ивић П., *Срїски дијалекїи и њихова класификација*, прир. Слободан Реметић, Сремски Карловци – Нови Сад 2009.

- Ивић П., *Два сѣarinaчка срѣска дијалекта на њлу Косова и Меѣохије*, у: Павле Ивић, *Целокујна дела, Расѣраве, сѣудује, чланци, 2. О дијалектологији*, прир. Слободан Реметић, Сремски Карловци – Нови Сад 2018, 118–122.
- Ивић П., *Дијалектолошка истраживања Косова и Меѣохије*, у: Павле Ивић, *Целокујна дела, Расѣраве, сѣудује, чланци, 2. О дијалектологији*, прир. Слободан Реметић, Сремски Карловци – Нови Сад 2018, 111–117.
- Ивић П., *Жујски говор као најѣићнији ѣредсѣавник косовско-ресавског дијалекта*, у: Павле Ивић, *Целокујна дела, Расѣраве, сѣудује, чланци, 2. О дијалектологији*, прир. Слободан Реметић, Сремски Карловци – Нови Сад 2018, 145–152.
- Ивић П., *Разлике међу говорима косовско-ресавског дијалекта*, у: Павле Ивић, *Целокујна дела, Расѣраве, сѣудује, чланци, 2. О дијалектологији*, прир. Слободан Реметић, Сремски Карловци – Нови Сад 2018, 123–127.
- Јашовић Г., *Прилог ѣроучавању говора Срба из зајадног дела Пећког Подгора*, Зборник Филолошког факултета у Приштини 5–6 (1995–96) 273–302.
- Јашовић Г., *Пасѣирска ѣрминологија Пећког Подгора*, Исток 1997.
- Јашовић Г., *Неке особине говора Уљара код Косова Поља*, у: *Истраживања срѣског језика на Косову и Меѣохији*, Књига 1 (2008), ур. Милета Букумирић, Косовска Митровица 2010, 93–138.
- Марковић Ј., *Косовскомеѣохијске одлике срѣских народних говора*, у: *Косово и Меѣохија у цивилизацијским ѣоковима 1, Језик и народна ѣрадиција*, ур. Софија Милорадовић, Косовска Митровица 2010, 145–158.
- Милорадовић С., *Истраженосѣ срѣских народних говора Косова и Меѣохије у оквиру ѣројекта лингвистичке географије*, Јужнословенски филолог 60 (2004) 125–134.
- Милорадовић С., „Горе високо а доле ѣврдо“: *Милеѣа Букумирић, Живоѣ Срба у Гораждевцу, Еѣнографски инсѣиѣуѣ САНУ, Посебна издања, књ. 61, Београд, 2007, 1–426*, Зборник радова Филозофског факултета у Приштини 37 (2007) 269–273.
- Милорадовић С., „Крсѣе носим, Бога молим ...“: *еѣнолингвистички ѣранскриѣи из Меѣохије са уводним најоменама*, у: *Истраживања срѣског језика на Косову и Меѣохији*, Књига 1 (2008), ур. Милета Букумирић, Косовска Митровица 2010, 43–67.
- Милорадовић С., *Еѣнолингвистичка истраживања Меѣохије: ѣеме и ѣравци*, у: *Истраживања срѣског језика на Косову и Меѣохији*, Књига 2 (2009), ур. Милета Букумирић, Косовска Митровица 2010, 89–120.
- Милорадовић С., *Срѣски ѣериферни говори: међујезички уѣиѣаји и балканистички ѣроѣеси*, GwaryDziš 7 (2015) 71–82.
- Милорадовић С., Станковић С., *О исказивању ѣријадничко-ѣоседничког односа у срѣским народним говорима на Косову и Меѣохији*, у: *Косово и Меѣохија у цивилизацијским ѣоковима 1, Језик и народна ѣрадиција*, ур. Софија Милорадовић, Косовска Митровица 2010, 159–174.
- Младеновић Р., *Судбина африкаѣа на југозајаду Косова и Меѣохије у свеѣлу балканске језичке инѣерференције*, Probleme de filologie slavă 15 (2007) 249–263.
- Младеновић Р., *Линеаризација ѣредикаѣскофразних енклиѣика у говорима јужног Косова и јужне Меѣохије*, Јужнословенски филолог 69 (2013) 401–415.
- Радић П., *Глаголске ѣе-консѣрукције у говорима Косова и Меѣохије*, Јужнословенски филолог 60 (2004) 135–145.
- Радић П., *О ѣраговима сѣаросрѣског акуѣа у говорима Косова и Меѣохије: ѣуѣевима једног научног оѣкрѣа у Срба*, у: *Косово и Меѣохија у цивилизацијским ѣоковима 1, Језик и народна ѣрадиција*, ур. Софија Милорадовић, Косовска Митровица 2010, 229–242.

- Радић П., *Косовско-метохијска словенска периферија између језичких архаизама и иновација*, Зборник Матице српске за славистику 83 (2013) 217–228.
- Ракић-Милојковић С., *Синтаксички уједињеник за говоре косовско-ресавске и призренско-тимочке дијалекатске зоне*, Српски дијалектолошки зборник 41 (1995) 525–570.
- Реметић С., *Датив-инструментал (-локатив) множине именица а-основе са наставком -ема у говорима косовско-ресавског дијалекта*, Зборник за филологију и лингвистику 24/1 (1981) 165–169.
- Реметић С., *Српски народни говори Косова и Метохије у светлу међујезичке и међудијалекатске интерференције*, Јужнословенски филолог 60 (2004) 113–123.
- Реметић С., *Језик Моравског слива*, у: *Морава*, Београд 2006, 673–697.
- Реметић С., *Спара Србија и дијалекатска карта српског језика*, у: *Први балкански рат 1912–1913: историјски процеси и проблеми у светлости стоогодишњег искуства*, САНУ, Научни скупови 147, Одељење историјских наука 35, Београд 2015, 275–286.
- Станишић В., *Српско-албански језички односи*, Посебна издања 59, Београд 1995.
- Станишић В., *Српско-албански фонолошки односи између уједињаја и ареалног јединства*, у: *Теорија дијакроничке лингвистике и проучавање словенских језика*, Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија, Књига 4, ур. Јасмина Грковић-Мејдор, Милорад Радовановић, Београд 2010, 159–176.
- Станковић С., *Дијалектни српског језика на тлу Косова и Метохије: социолингвистичка скица, ареал и досадашња исцртавања*, Зборник радова Филозофског факултета у Приштини 32 (2002) 51–59.
- Стевановић М., *Извештај о дијалекатском исцртавању Метохије*, Годишњак: задужбина Саре и Васе Стојановића 6 за 1938. (1939) 56–69.
- Стијовић Р., *Дијалекатски речници*, у: *Српска лексикографија од Вука до данас: каталог изложбе*, ур. М. Тешић, Р. Драгићевић, Н. Ивановић, Београд 2018, 171–187.
- Varjaktarević D., *Jezičke osobine leposavičke komune*, Glasnik Muzeja Kosova i Metohije 7–8 (1962–1963) 417–434.
- Fonološki opisi srpskohrvatskih / hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Posebna izdanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, knj. LV, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 9, Sarajevo 1981.
- Radoičić I., *Fonološki opis govora leposavičke okoline*, Прилози проучавању језика 27 (1996) 39.

БИБЛИОГРАФИЈА ДИЈАЛЕКТОЛОШКИХ МОНОГРАФСКИХ СТУДИЈА,
РЕЧНИКА И АУТОРСКИХ РАДОВА КОЈИ СЕ У ЦЕЛИНИ ИЛИ ДЕЛОМ
ОДНОСЕ НА КОСОВСКО-РЕСАВСКЕ ГОВОРЕ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

ANNEX

BIBLIOGRAPHY OF DIALECTOLOGICAL MONOGRAPHIC STUDIES,
DICTIONARIES AND PAPERS WHICH REFER IN WHOLE OR IN PART
TO THE KOSOVO-RESAVA DIALECTS OF KOSOVO AND METOHİJA

- Ана Андрејевић, Саша Станојевић, *Зборник Филолошког факултета у Приштини. Библиографија*, Косовска Митровица, 2017.
(<https://drive.google.com/file/d/0BzVmKuYVMVqckRsb2Jud3pBWFk/view>)
- Број XII (XXXII) је уједно и последњи број *Зборника Филолошког факултета у Приштини*, објављен као Свеска Б: Филолошки одсек *Зборника радова Филозофског факултета у Приштини*, објављен у Косовској Митровици 2002.
- Саша Станојевић, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини. Библиографија 1963–2013*, Косовска Митровица, 2014.
(<https://drive.google.com/file/d/0BzVmKuYVMVqZ2Vmc216ZjhPZ2s/view>)
- Жељко Ћупић, Весна Секулић, *Библиографија гласника „Башина“ 1–13*, Приштина – Лепосавић, 2002.
- Бројеви часописа *Башина* од свеске 28 (2010) до свеске 48 (2019) постоје и у електронском издању на сајту Института за српску културу – Приштина / Лепосавић. (<http://www.iskp.co.rs/casopis-bastina/>)

БАРЈАКТАРЕВИЋ, ДАНИЛО

- Jezičke osobine leposavičke komune, *Glasnik Muzeja Kosova i Metohije* VII–VIII (1962–1963), Priština, 417–434.
- Средњоибарска говорна зона, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини II* (1964–1965), Приштина, 57–113.
- Косовски дијалекатски тип, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини VIII (A)* (1971), Приштина, 1–33.
- Косовски дијалекатски тип: наставак, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини IX* (1972), Приштина, 1–58.
- Дијалектолошка исцртавања*, Приштина: Јединство 1977.
- Говор Срба у Метохији*, Приштина: Јединство, 1979.

БОГДАНОВИЋ, НЕДЕЉКО

- Истраживачки задаци косовскометохијске језичке проблематике, у: *Исцртавања српског језика на Косову и Метохији*, Књига 1 (2008), ур. Милета Букумирић, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2010, 9–12.

БОЖОВИЋ, МАРИНКО

- Географски положај и границе Средњег Ибра, са освртом на његову прошлост, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини XX* (1990), Приштина, 183–199.
- Акцент у говорима Средњег Ибра, *Башина* 3 (1992), Приштина, 23–37.
- Судбина гласа јата (Ђ) у говорима Средњег Ибра, *Зборник Филолошког факултета у Приштини II* (1992), Приштина, 53–77.

- Говори средњега Ибра*. Приштина: Универзитет у Приштини 1993.
- Редукција и супституција вокала у говорима Средњег Ибра, *Зборник Филолошког факултета у Приштини IX* (1999), Приштина, 11–30.
- Судбина консонаната х; д³, з, с; ћ, њ, ч, ц у говорима Средњега Ибра, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини 32/12* (2002), Приштина, 21–35.
- Говори средњега Ибра*. Друго проширено издање, Приштина – Лепосавић: Институт за проучавање културе Срба на Косову и Метохији, 2008.
- Инфинитив, аорист и имперфекат у поибарским говорима, у: *Зборник Института за српски језик САНУ I: њосвећено др Драгу Ђујићу њоводом 75-годишњице живојта*, ур. Срета Танасић, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2008, 79–87.
- Неке заједничке појаве у српском, албанском и турском језику на Косову и Метохији, *Годишњак за српски језик и књижевност 22/9* (2009), Ниш, 37–46.

БУКУМИРИЋ, МИЛЕТА

- Из ратарске лексике Гораждевца (код Пећи), *Прилози њроучавању језика 19* (1983), Нови Сад, 71–105.
- Прилог познавању творбе именица у говору Гораждевца, *Прилози њроучавању језика 20* (1984), Нови Сад, 153–156.
- Прилог познавању лексике села Гораждевца, *Зборник Филолошког факултета у Приштини I* (1991), Приштина, 113–137.
- Пастирска лексика села Гораждевца, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику 35/1* (1992), Нови Сад, 161–193.
- Глаголске одредбе у говорима северне Метохије, у: *О српским народним говорима: Дани српскога духовног њреображења IV*, ур. Мирослав Пантић, Деспотовац: Народна библиотека Ресавска школа, 1997, 21–39.
- Грађење глагола у говорима северне Метохије, *Зборник Филолошког факултета у Приштини 7* (1998), Приштина, 65–73.
- О неким позајмленицама из албанског језика у говорима северне Метохије, *Јужнословенски филолог LVI*, бр.1/2 (2000), Београд, 163–170.
- Терминологија неких игара на подручју горње Метохије, *Зборник Филолошког факултета у Приштини VII* (2001), Косовска Митровица, 11–28.
- Акценатски дублети у говорима северне Метохије, *Српски језик 7* (2002), Београд, 327–338.
- Из воденичарске лексике горње Метохије, *Башићина 14* (2002), Приштина, 159–174.
- Говори северне Метохије, *Српски дијалектњолошки зборник 50* (2003), Београд, 1–356.
- Називи особа у лексици северне Метохије, у: *Живојт и дело академика Павла Ивића*, ур. Јудита Планкош, Суботица – Нови Сад – Београд: Градска библиотека Суботица – САНУ – Филозофски факултет у Новом Саду – Народна библиотека Србије – Матица српска – Институт за српски језик САНУ, 2004, 693–728.
- Запрежна терминологија северне Метохије, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини 36* (2006), Косовска Митровица, 341–366.
- Терминологија куће и покућства у северној Метохији, *Српски дијалектњолошки зборник 53* (2006), Београд, 375–548.
- Живојт Срба у Гораждевцу*, Београд: Етнографски институт САНУ, 2007 (Посебна издања, 61).
- Употреба презента у говорима северне Метохије, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику 50* (2007), Нови Сад, 95–104.
- Акценат прилога у говорима северне Метохије, у: *Зборник Института за српски језик САНУ I: њосвећено др Драгу Ђујићу њоводом 75-годишњице живојта*, ур. Срета Танасић, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2008, 141–149.
- Датив у говорима северне Метохије, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини 39* (2009), Косовска Митровица, 13–23.

- Употреба претериталних времена у говорима северне Метохије, *Годишњак за српски језик и књижевности Филозофског факултета у Нишу* 22/9 (2009), Ниш, 55–69.
- Акцент глагола у говорима северне Метохије, у: *Истраживања српског језика на Косову и Метохији*, Књига 2 (2009), ур. Милета Букумирић, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2010, 11–87.
- Значења генитива у говорима северне Метохије, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини: посебно издање поводом 50-годишњице оснивања Филозофског факултета посвећено проф. др Милосаву Вукићевићу* 41 (2010), Косовска Митровица, 47–82.
- Употреба акузатива у говорима северне Метохије, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* 41 (2011), Косовска Митровица, 15–33.
- Речник говора северне Метохије*, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2012. (Монографије, 15)
- Лексикографија косовско-ресавских говора на подручју Косова и Метохије, у: *Путићи и домаћи дијалекатске лексикографије*, прир. Јордана Марковић, Ниш: Филозофски факултет, 2013, 75–86.

ВУКИЋЕВИЋ, МИЛОСАВ

- О акценту у вучитрском говору данас, *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* 33 (1990), Нови Сад, 65–69.
- Говор Срба у Малом Косову, *Зборник Филолошког факултета у Приштини* 3 (1993), Приштина, 32–51.
- Огледи из дијалектолошких истраживања*, Приштина: Филолошки факултет, 1993.
- Фонетске особине у говору Малог Косова, *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* 37 (1994), Нови Сад, 151–156.

ДРАГИЋЕВИЋ, РАЈНА

- Словенска лексика за људске особине и емоције у Елезовићевом „Речнику косовско-метохиског дијалекта“ *Јужнословенски филолог* 42/1–2 (2016), Београд, 33–64.

ЕЛЕЗОВИЋ, ГЛИГОРИЈЕ

- Извештај са дијалектолошког путовања од Вучитрна до Пећи, *Српски дијалектолошки зборник* 2 (1911), Београд, 464–473.
- Једна интересантна контаминација у косовско-метохиском дијалекту, *Гласник Скопског научног друштва* 2 (1927), Скопље, 185–189.
- Речник косовско-метохиског дијалекта* I, Приштина: Институт за српску културу – Културна манифестација „Глигорије Глиша Елезовић“ – Народна и универзитетска библиотека, 1998. [Речник косовско-метохиског дијалекта: свеска прва, *Српски дијалектолошки зборник* 4 (1932), Београд]
- Речник косовско-метохиског дијалекта*, II, Приштина: Институт за српску културу – Културна манифестација „Глигорије Глиша Елезовић“ – Народна и универзитетска библиотека, 1998. [Речник косовско-метохиског дијалекта: свеска друга *Српски дијалектолошки зборник* 6 (1935), Београд]

ЖИВАНОВИЋ, ЈОВАН

- Особине ресавскога или косовољског дијалекта*, у: *Научни радови, говори и други састави професора Велике гимназије карловачке школџани у извештајима од 1853. до 1921. године* 1, Сремски Карловци: Карловачка гимназија, 1991, 347–363.

ИВИЋ, ПАВЛЕ

- Дијалектологија српскохрватског језика: увод и шипокавско наречје*. Друго издање, Нови Сад: Матица српска, 1985.

- Дијалектолошка истраживања српских говора Косова и Метохије, у: *Зборник Округлог сјела о научном истраживању Косова одржаног 26. и 27. фебруара 1985. године*, ур. Павле Ивић, Београд: САНУ, 1988, 115–119. (Научни скупови, Српска академија наука и уметности, 42. Одељење језика и књижевности, Одбор за проучавање Косова, 1)
- Разлике међу говорима косовско-ресавског дијалекта, у: *О српским народним говорима: Дани српског духовног преображења IV*, ур. Мирослав Пантић, Деспотовац: Народна библиотека Ресавска школа, 1997, 41–44.
- Споменик српског језика: Глигорије Глиша Елезовић: „*Речник косовско-меџохиског дијалекта*“, Институт за српску културу, Културна манифестација „Глигорије Глиша Елезовић“, Народна и универзитетска библиотека, Приштина 1998. *Баштина* 8 (1997/8), Приштина, 237–240.
- Два старијачка српска дијалекта на тлу Косова и Метохије, *Задужбина* 47 (новембар 1999), Београд, 6.
- Српски дијалекти и њихова класификација*, прир. Слободан Реметић, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2009.

Јошић, Небо

- Збирке ријечи са подручја косовско-ресавских говора и њихово мјесто међу изворима Речника САНУ, у: *Српски језик, књижевност, уметност: зборник радова са IX међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (24–25. X 2014)*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2015, 163–169.

Јашовић, Голуб

- Прилог проучавању говора Срба из западног дела Пећког Подгора, *Зборник Филолошког факултета у Приштини* 5–6 (1995–96), Приштина, 273–302.
- Пастирска терминологија Пећког Подгора*, Исток: Дом културе Свети Сава, 1997.
- Пастирска терминологија и лексика у вези са млеком и прерадом млека у западном делу Пећког Подгора и шарпланинском Горњем Селу, *Зборник Филолошког факултета у Приштини* 7 (1998), Приштина, 107–114.
- Облици и изрази у служби узвика за дозивање или терање стоке и још неки узвици у вези са пословима око стоке у околини Пећи, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* 12 (32) (2002), Косовска Митровица, 43–47.
- Сточарска терминологија и лексика турског и арбанашког порекла у говору Срба старинаца Пећког Подгора, *Баштина* 24 (2008), Приштина, 11–23.
- Неке особине говора Угљара код Косова Поља, у: *Истраживања српског језика на Косову и Меџохији*, Књига 1 (2008), ур. Милета Букумирић, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2010, 93–138.
- Дијалектизми у књизи „Кратке косовске каже“ Новице Китића, *Дијалекти – дијалектска књижевност*, ур. Радмила Жугић, Лесковац: Лесковачки културни центар, 2011, 83–92.
- Неке особине српских говора Косова и Метохије у приповеткама учитеља Петра Д. Петровића, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* 43/1 (2013), Косовска Митровица, 91–105.
- О говору и именима Угљара код Приштинине*, Косовска Митровица: Филозофски факултет, 2014.
- Грнчарска лексика Подујева, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* 45/1 (2015), Косовска Митровица, 277–287.
- Именослови српских писаца са Косова и Меџохије* (коаутори) Емилија Реџић, Милена Реџић, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2016.

- Столарска лексика Малог Косова, у: *Међународни шемајски зборник Хроношић Косова и Метохије у науци и уметности*, Лепосавић: Институт за српску културу у Приштини, 2018, 13–25.
- Колебања и недоумице у дефинисању неких одредница у речнику Глише Елезовића и њихово значење у данашњим говорима Северне Метохије, у: *Вуковим шрагом на Косову и Метохији*, ур. Голуб Јашовић, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини – Градска библиотека Вук Караџић, 2019, 57–77.
- Проучавање дијалекатске лексике на простору Косова и Метохије после Првог светског рата, у: *Наука без граница II: међународни шемајски зборник. 2, Одјеци*, ур. Мирјана Лончар-Вујновић, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2019, 347–371.

Марковић, Јордана

- Косовскометохијске одлике српских народних говора, у: *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима I, Језик и народна традиција*, ур. Софија Милорадовић, Косовска Митровица: Универзитет у Приштини – Филозофски факултет, 2010, 145–158.

Милорадовић, Софија

- Истраженост српских народних говора Косова и Метохије у оквиру пројеката лингвистичке географије, *Јужнословенски филолог* 60, Београд, 2004, 125–134.
- „Горе високо а доле тврдо“: Милета Букумирић, Живот Срба у Гораждевцу, „Горе високо а доле тврдо“, Етнографски институт САНУ, Посебна издања, књ. 61, Београд, 2007, 1–426, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* 37 (2007), Косовска Митровица, 269–273 [приказ].
- Милета Букумирић, Терминологија куће и покућства у северној Метохији, *Српски дијалектолошки зборник* 53 (2006), Београд, 375–548., *Зборник Машице српске за филологију и лингвистику* 52/1 (2009), Нови Сад, 272–276 [приказ].
- Етнолингвистичка истраживања Метохије: теме и правци, у: *Испраживања српског језика на Косову и Метохији*, Књига 2 (2009), ур. Милета Букумирић, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2010, 89–120.
- „Крсте носим, Бога молим ...“: етнолингвистички транскрипти из Метохије са уводним напоменама, у: *Испраживања српског језика на Косову и Метохији*, Књига 1 (2008), ур. Милета Букумирић, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2010, 43–67.
- О исказивању припадничко-поседничког односа у српским народним говорима на Косову и Метохији (коаутор) Станислав Станковић, у: *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима I, Језик и народна традиција*, ур. Софија Милорадовић, Косовска Митровица: Универзитет у Приштини – Филозофски факултет, 2010, 159–174.
- Српски периферни говори: међујезички утицаји и балканистички процеси, *GwaryDziś* 7 (2015), Poznań, 71–82.

Радић, Првослав

- Глаголске ће-конструкције у говорима Косова и Метохије, *Јужнословенски филолог* LX (2004), Београд, 135–145.
- Койаонички говор: еџногеографски и културолошки џрисџуј*, Београд: САНУ, Етнографски институт, 2010. (Посебна издања, 70)
- О траговима старосрпског акута у говорима Косова и Метохије: путевима једног научног открића у Срба, у: *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима*

I, Језик и народна традиција, ур. Софија Милорадовић, Косовска Митровица: Универзитет у Приштини – Филозофски факултет, 2010, 229–242.

Косовскометохијска словенска периферија између језичких архаизама и иновација, *Зборник Мајнице српске за славистику* 83 (2013), Нови Сад, 217–228.

РАДОИЧИЋ, ИВАНА

Fonološki opis govora leposavićke okoline, *Прилози истраживању језика* 27 (1996), Нови Сад, 32–52.

РЕМЕТИЋ, СЛОБОДАН

Датив-инструментал (-локатив) множине именица *a*-основе са наставком *-ема* у говорима косовско-ресавског дијалекта, *Зборник за филологију и лингвистику* 24/1 (1981), Нови Сад, 165–169.

Српски народни говори Косова и Метохије у светлу међујезичке и међудијалекатске интерференције, *Јужнословенски филолог* 60 (2004), Београд, 113–123.

Језик Моравског слива, у: *Морава*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2006, 673–697.

Стара Србија и дијалекатска карта српског језика, у: *Први балкански рат 1912–1913: историјски процеси и проблеми у светлости стогодишњег искуства*, Београд: САНУ, 2015, 275–286. (Научни скупови, 147, Одељење историјских наука, 35)

РЕЦИЋ, ЕМИЛИЈА

Лексички слојеви у делу „Мале метохијске приче“ Драгутина Мићовића: мастер рад, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица 2016.

Фонетски дијалектизми у књизи кратке прозе „Мале метохијске приче“ Драгутина Мићовића, *Српска академска мисао*, Јагодина: Народна библиотека Радислав Никчевић, 2016, 149–158.

СТАНКОВИЋ, СТАНИСЛАВ

Дијалекти српског језика на тлу Косова и Метохије: социолингвистичка скица, ареал и досадашња истраживања, *Зборник радова Филозофског факултета Универзитета у Приштини* 32 (12, Б) (2002), Косовска Митровица, 51–59.

СТЕВАНОВИЋ, МИХАИЛО

Извештај г. др. Михаила Стевановића о дијалекатском испитивању Метохије, *Годишњак: задужбина Саре и Васе Стојановића* 6 за 1938. (1939), Београд, 56–69.

СТИЛОВИЋ, РАДА

Дијалекатски речници, у: *Српска лексикографија од Вука до данас: каталог изложбе*, ур. М. Тешић, Р. Драгићевић, Н. Ивановић, Београд: САНУ – Савез славистичких друштава Србије, 2018, 171–187.

THE KOSOVO-RESAVA DIALECTS IN KOSOVO AND METOHİJA.
THEIR STATUS WITHIN THE DIALECTAL FORMATION.
AN OVERVIEW OF THEIR CHARACTERISTICS AND LEVEL
OF EXPLORATION

This study presents the exceptional position of the Kosovo-Resava dialects in Kosovo and Metohija within their dialectal formation, and offers a concise overview of all existing information on them – on the basis of published texts, studies and monographs – with a presentation of their elementary characteristics. On that basis, we compiled a list of underexplored units and under-researched linguistic questions, proposing possible directions and several guidelines for the future dialectological research of this dialectal idiom in Kosovo and Metohija.

Keywords: Kosovo-Resava dialects, Kosovo and Metohija, characteristics, level of research, tasks

This study presents the exceptional position of the Kosovo-Resava dialects of the Serbian language in Kosovo and Metohija, within their dialectal formation, and offers a concise overview of all existing information on them – on the basis of published texts, studies and monographs – with a presentation of their elementary characteristics. On that basis, we compiled a list of underexplored units and under-researched linguistic questions, proposing possible directions and several guidelines for the future dialectological research of this dialectal idiom in Kosovo and Metohija. A significant part of the Kosovo-Resava dialects in the southern province of Serbia is part of an ethnical-culturological-linguistic mosaic, characterized by some traits typical of Serbian vernaculars on the geolinguistic periphery, in regions where intense ethnolinguistic contacts between Slavic and non-Slavic vernaculars lasted for centuries. However, it is important to note that the essential characteristics of these dialects correspond with the central Kosovo-Resava dialect type. The bibliography that represents the appendix to this paper lists studies, dictionaries and papers which are, as a whole, more significant, or deal with a significant phenomenon concerning the Kosovo-Resava dialects in the territory of Kosovo and Metohija.

